

מדרש שוחר טוב

על

מ ש ר י

נדפס כעת בתכלית השלימות מוגה בעיון רב כיד ה' המובה עלינו
מפי ספרים וסופרים

ועוד זאת הוספנו

פירוש יקר מלא כל טוב

מדברים מחודשים להבין אמרי בינה משל ומליצת דברי רבותינו בעלי
המדרש ז"ל, מאת הגאון הגדול רב רבנן מופלא בדורו הנודע
בכל קצוי ארץ. כסוהר"ר יצחק ב"ר שמשון ז"ל כ"ץ. חתן רבינו מהר"ל
מפראג ז"ל. וחותנו של רבינו מהר"ם לובלין ז"ל. אשר שימש בכתר הרבנות
בק"ק ניקלשבורג במדינת מעהרין ובק"ק ווינא במדינת אייסטרייך. ובסוף
ימיו שימש בכתר הרבנות בק"ק פראג מקום חותנו ז"ל. הוא הגבר אשר
חהום בסוף הקדמת השובות מהר"ם ראטינבערג בראשי חרוזות, אנכי תולעת
ולא איש חרפת אדם ובזוי עם. יצחק ב"ר שמשון כהן ז"ל חתן הגאון
הגדול מזה' ליב נר"י חוק ואמץ אמן:

הוצא לביה"ד ע"י השותפים ה"ה הרבני מהור"ר אהרן מרדכי במהור"ר נתנאל דוד
זיסנברג. וניסו מהור"ר מאיר יהואל במהור"ר שלמה לוי האלמער.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

מדרש פרשה א משלי ב 3

דרש רבי תנחום בר חיילאי (איוב כ"ט) והחכמה מאין תמצא וגו' זה שלמה שישב בתענית ארבעים יום כדי שיתן לו המקום רוח חכמה ובינה ודעה (א) משופט ומבקש אחריה.

אמר לו הקב"ה (מלכים א ג) (ב) שאל מה אתן לך אמר לפניו רבונו של עולם איני שואל ממך לא כסף ולא זהב אלא חכמה בלבד שנאמר (ס) ונתת לעבדך לב שומע וגו'. השיבו הקב"ה ואמר לו (יען אשר היתה זאת עם לבבך ולא שאלת עושר נכסים וכבוד וגו' ותשאל לך חכמה וסרע וגו' החכמה והסרע נתון לך (ד"ט א ג) נתונים לך במתנה) ולפי שישב בתענית ארבעים יום והיה מבקש חכמה לא קפח הקב"ה שכרו הה"ד (מלכים א ס) וי"י נתן חכמה לשלמה (ג) כאשר דבר לו (ד) וכתוב (ס"ז) ויחכם מכל האדם וגו' זה אדם הראשון דכתיב ביה (משלי ל) (ה) ולא בינת אדם לי. מאיתן האזרחי זה אברהם דכתיב (יעקב מא) מי העיר ממזרח צדק יקראוהו לרגלו. הימן זה משה דכתיב (נמלני יג) לא כן עבדתי משה בכל ביתי נאמן הוא. כלכל זה יוסף דכתיב (נמלני מו) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הסף. דרדע זה דוד המדבר שהיו בני דעה ביותר. בני מחול זה דוד המדבר שמחל לו הקב"ה על אותו עון. ויהי שמו בכל הגוים סביב (מלכים א ז) זה חכמתו שיצאתה מסוף העולם ועד סופו: ד"א והחכמה מאין תמצא זו מלכת שבא ששמעה חכמתו דכתיב (ס"ו י"ד) ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם יי ותבא לנכוחו בהיודות א"ר ירמיה בר שלום מהו בחידות אמרה לו אמת הוא שלמה ששמעתי עליך ועל מלכותך ועל חכמתך אמר לה הן אמרה לו אם אני שואלת מאתך אתה משיבני אמר לה (משלי ג) כי י"י יתן חכמה וגו' אמרה לו מהו שבעה יוצאין ותשעה נכנסין שנים מוזגין ואחד שותה אמר לה בודאי שבעת ימי נדה יוצאין ותשעה ירחי הולך נכנסין שני דדין מוזגין ואחד שותה. ועוד אני שואלת מהו אשה אומרת לבנה אביך אבי זקנך בעלי אתה בני ואני אחותך אמר לה ודאי בנותיו של לופ היו. ועוד דוגמא אחרת עשתה לו הביאה זכרים ונקבות כלם מראה אחד וקומה אחת כלם כסות אחת אמרה לו הפרש לי זכרים מן הנקבות רמז לסריסו והביאו אנוזין וקליות התהיל מחלק לפניהם זכרים שלא היו מתביישין היו נוטלין בבגדיהן ונקבות שהיו מתביישות נוטלות בסודריהן אמר לה אלו זכרים ואלו נקבות אמרה לו בני חכם גדול אתה. ועוד דוגמא אחרת עשתה לו הביאה לו סולין וערלין אמרה לו הפרש לי מהולין. מיד רמז לכהן גדול ופתח את ארון הברית מהולין שבהן כרעו בחצי קומתן ולא עוד אלא שנתמלא פניהם מזיו השכינה וערלים שבהן נפלו על פניהם. מיד אמר לה אלו סולין ואלו ערלין אמרה לו מהיכן אתה יודע אמר לה מבלעם דכתיב (נמלני כד) נופל וגלוי עינים אלמלא שהיה נופל לא היה רואה ולא כלום: ד"א והחכמה מאין תמצא מלמד שהיה שלמה מחפש דיכן החכמה מצויה ר' אליעזר אמר בראש ור' יהושע אמר בלב דכתיב (מלכים יד) נתת שמחה בלבי ואין שמחה אלא חכמה שנאמר (משלי נג) (ו) חכם בני ושמת לבי. ואף דוד התפלל עליה שנאמר (מלכים נא) לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חרש בקרבי. כיון שראה שלמה שהחכמה נתונה בלב ששם התהיל (ז) שנאמר משלי שלמה בן דוד וכי אין הכל יודעין שהוא בן דוד אלא כל מה שעשה לשבחן של דוד עשה. מלך ישראל וכי אין הכל יודעין שהוא מלך ישראל אלא כל מה שעשה לשבחן של ישראל עשה. לדעת חכמה ומוסר אם חכמה למה מוסר ואם מוסר למה חכמה אלא אם יש באדם חכמה. הרי הוא למד מוסר ואם אין בו חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. ד"א אם יש באדם חכמה הרי ד"ת מסורין בידו ואם אין בו חכמה אין ד"ת מסורין בידו. להבין אמרו בינה שצריך אדם שיהא בו בינה

(א) משופט ומבקש אחרים. פירוש שזו הכתוב כלן איוב כ"ט והחכמה מאין תמצא ואיוב מקום כינס שיהי משופט ומבקש איש איש ימנא חכמה ובינה ושישב על זה בתענית מ' יום הוא שלמדו מן מ"ס רכתי של משלי דככל ולא מסוק זה דאיוב ופיין בילקוט: (ב) שאל פי' גם כיון שאמר לו שאל וגו' על כרתך שיהי מבקש אחרים ומחפשה עליה דל"כ מהיכא הוסי' שישאל: (ג) כאשר דבר לו פירוש מיסודא דקרא קא דריש דכבר כתיב ויתן אלכיס חכמה לשלמה וגו' וד"כ למי לי עוד אח"כ וי"י נתן וגו' אלא למדרש כאשר דבר לו על שלמה כאשר דבר ונקט כחלת או מדשני כתיב קרא למינקט וי"י שם סמיתחד אשר ענינו נאמן לשלם סכר בכל מקום שמעינן שביקש והתענה עליה ולא קיפח כח יס' שכרו או מכח ייסור כאשר דבר לו דריש ליה חלמס סדכר אליו יתצדק וביקש עליה: (ד) וכתוב וכו' פירוש כיון שפדיענו שפחכים מכל אלן על כדחן כיון שהוא חכם מבקש אחרים והתענה עליה וכו' וכו' אס' כן עוד חוס' רחייב חס: (ה) כינת אדם לי פי' שפחענס שלמה כוס לומר שלא הפחכים כמוהו. או כדעת המפרשים כי כיון ל' שפחענס שלא עפס כפי חכמתו ומפך פליס ארבע כוסים ונשים וכו'. ומ"מ לא כינת אדם לי על אדם הראשון קאי: (ו) ושמת לבי כפי עדשום סוגרמס: (ז) משלי שלמה פירוש שפחחיל כלום מ"ס אלתפ של אוסיות כמו שכלב אלמנע סלרס עיין בילקוט: ביראה

להבין דבר מתוך דבר הצריך לכה דרכיו. לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומישרים כיון שאדם מתמנה שופט צריך להשכיל האריך יוכה את הוכאי וחייב את החייב. ד"א כיון שנתמנה אדם שופט צריך להשכיל ולקדק. את הדין בשכיל שלא יתא ויחטיא. יטכיון שמשקלל את הדין תוטא ומחטיא את העולם אבל אם הוציא את הדין לאמתו נמצא עושה צדק ומשפט ומישרים מה מישרים הללו אדם מהלך בהן ואינו נכשל כך אם הוציא את הדין לאמתו אינו נכשל ליום הדין ומלאכי השרת מלמדין עליו זכות: לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה אמר שלמה פתי היותי ונתן בי הקב"ה ערמה נער היותי ונתן בי מזמה. ד"א לתת לפתאים ערמה מכמה שנים ואילך צריך לו לאדם להיות בו ערמה מבין עשרים שנה. לנער דעת ומזמה עד כמה שנים אדם נקרא נער ר' מאיר אומר עד כ"ה שנה ור' עקיבא אומר עד שלשים שנה אמר רבי (ס"ה ימטעלל) לא בדברי זה ולא בדברי זה אלא עד עשרים שנה שמעשרים שנה ומעלה מהשבין לו עונותיו כמ' דאת אמר (נמדנר ס') מבין עשרים שנה ומעלה. מהו עבודת עבודה ריש לקיש אמר אין עבודה אלא תפלה דכתיב (מלכים ב) עבדו את יי' (ח) ביראה וגילו ברעדה משעה שהוא מתחשב לעבודה מתחשב לעבירה: **ישמע** חכם ויוסף לקח וגבון תחבולות יקנה א"ר ירמיה אם ראית חכם שמתחכם בתורה מוסיפין לו תורה על תורתו וחכמת על חכמתו. וגבון תחבולות יקנה אם הבין מעצמו והלך ללמוד תורה יקנה העולם הזה והעולם הבא. להבין משל ומליצה אלו משלים של תורה ומליצה זו התורה עצמה שנקראת מליצה ולמה נקראת שמה מליצה שהיא מצלת עוסקיה מדינה של גיהנם. ד"א למה נקראת שמה מליצה שכל מי שמתלוצץ בדברי תורה מוסיפין לו ליצנות שנאמר (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ. דבריו חכמים שאם ישמע אדם דבריו חכמים צריך לקשרם (ט) על לבו שנאמר (סס ו) קשרם (וי) על לבך תמיד. וחידותם א"ר לוי אפילו שיתת חולין שלהן שקולה כנגד (יא) כל התורה:

יראת יי' ראשית דעת א"ר זירא מכאן אתה למד שלא הסכים שלמה על דעתו של דוד אביו שרוד אמר (מלכים קי) (ב) ראשית חכמה יראת יי' ושלמה אמר יראת יי' ראשית דעת שחכמה ודעת שקולין כאחד. חכמה ומוסר אוילים בזו. כמה דתנינן רי"א כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות כו'. ד"א חכמה ומוסר אוילים בזו. אם מוסר למה חכמה ואם חכמה למה מוסר. אלא אם למד אדם תורה ויושב ומתעסק בהן כדי צורכו הרי בידו חכמה ומוסר ואם לאו הרי הן מתכווזין מסנו ונקרא אויל. תמן תנינן מתוך שאינו עמר בהן סופו להיות מבקש ראש הפרק ראש המסכת ראש הפרשה ואינו יודע אפילו פסוק אחד ועליו הוא או' (מסלי כד) על שדה איש עצל עברתי וגו' והנה - עלה כרו קמשונים ומהוך שאינו עמר בהן סופו להיות מטמא את המהור ומטהר את הטמא ועליו הוא אומר (סס) כמו - פניו חרולים ואם גתעסק בהן כדי צרכו - הן מצהילין לו ומאירין פניו בדכתיב (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כוזהה הרקיע לפיכך אמר שלמה בחכמתו שמע בני מוסר אביך מה שנפקדת בסיני על כבוד אב ואם. ד"א שמע בני מוסר אביך השמיע לאונך מה שנפקדת על הר סיני. ד"א שמע בני מוסר אביך מה שנמסר לך בסיני על כבוד האב. ואל תמוש תורת אמן מה שהזהיר לך בסיני על כבוד האם. אם עשית כן נמצאת עושה כבוד אב ואם. ד"א מוסר אביך כל דבר שנמסר לך (יג) מפי הגבורה. ואל תמוש תורת אמן כל שנתפרש לך בסיני (יה) מפי הגבורה בתורה. על מהרה מהרה. ועל מומאה מומאה. ועל איסור איסור. ועל היתר היתר. אם עשית כן נמצאת דברי תורה נזר (טו) על ראשך וקטליאות לגרגרותיך שנאמר כי לויית הן הם לראשך וגו'. ד"א כי לויית הן הם לראשך. כל זמן שאתה משמיע קולך בהן הן נעשין לך מן דבש וחלב (טז) תחת לשונך: בני אם יפתוך חטאים אל תבא ממי למד שלמה מתכמתו של דוד אביו. (יז) שנאמר (מסלי יג) חטאים תרדף רעה, כך אמר שלמה בתכמתו בני אם יפתוך חטאים אם יאמרו לך אדם פלוני עשיר

פירוש מהר"י בהן... (ח) זירא סי' וכו' כמפלג סכוכס לכוות זיראס וכוונד ראש: (ט) על לבו סי' כמו של תורה: (י) לכן תמיד סי' דקאי לתורה אמן שלפניו סימן ו' דמייורי כמה סכוכ דרננן כמו שדרכו זל מוסר אביך ואל תמוש תורת אמן אל תכנס זל דרינן נגמרא: (יא) כל המכבד את התורה כבודו כבודו ואל תמוש תורת אמן אל תכנס זל דרינן נגמרא: (יב) כל המכבד את התורה כבודו כבודו ואל תמוש תורת אמן אל תכנס זל דרינן נגמרא: (יג) כל המכבד את התורה כבודו כבודו ואל תמוש תורת אמן אל תכנס זל דרינן נגמרא: (יד) מפי הגבורה בתורה סי' כמסל שלכן כתיב כזה לשון נמסר וכו' תורה ועל סניס אומר טוב על טכרה וכו' כלומר בין שנתקב בין שבעל ספ שמע כל אחד כל ענין וענין סנו: (טו) לראשך סי' כמו שכתוב אחריו סכף וכו' שנאמר וכו': (טז) לשונך סי' שזהו דכתיב וענקים לגרגרותיך: (יז) תרדף רעה סי' כזה בסוכן שאמר שלמה לקמן סימן יג החכימנו שלמד זה מדוד אביו שאמר גם כן יחמו חטאים בדרך חטאים לא עמד ולא רכס להביא כל דוד וכו' הוא כענין משלמה וכוונתו גם כן שאמר לנסוף וכו' לדמס יארונו וגו' שרעסס תרדף אם עומס ויתמו כס רק כעכוכ חטאים תרדף נקטו יחד כדכור אמד

הוא נלך ונהרנהו ונשור ממונו. לא תאבה ולא תשמע. מפני שכל מחשבותם לרעה: אם עשית כן נמצאת מקיים כל המצות. וכל המקיים מצוה אחת כאלו קיים כל התורה שכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא וכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא. ולא עוד אלא שצפונן לו הטאתיו לעתיד לבא (ות) שכך כתיב אם יאמרו לכה אתנו נארבה לךם נצפנה לנקי חנם. אלו אחיו של יוסף שהיו מצפין ואומרים אימתי יגיע הקץ ונהרנהו. וכיון שבא אצלם התחילו לומר זה אל זה הרי הוא השעה הרי הוא העונה והיתה השכינה משחקת עליהם ואומרת אוי לכם מדמו שר צדיק זה לכך נאמר (נלמדי לך) וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נבנו נפש אמר להם באו ואתן לכם עצה נשליך אותו לבור כשהוא חי וירנו אל תהי' בו. ומנין שכך כתיב נבלעם כשאור חיים ותמימים כיוצא בו שירד לבור לפי תוכו ולא ידע מה יעשו. אמר רבי זבדאי א"ר ר' לוי כי הורידו לבור מבד אחיו והיו אומר שמעון ולוי שני' (סס מח) בסודם אל חבא נפשי ובקהלם אל החד כבורי כי באפס הרגו איש וברצונם עקרו שור. אבל ראובן היה בדעתו להחזירו אל אביו שנאמר (סס ל) למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו. וישב ראובן אל הבור והיון היה רבי יודא ורבי נחמיה. ר' יודא אמר טורח הבית היתה מושלכת עליו וכיון שנפטר מטורח הבית בא והציץ בבור שנאמר (סס) וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו. ר' נחמיה אמר מלמד ששב לשקו ולהעניתו שהיה עוסק על אותו מעשה שארעו ולא נפנה וכיון שנפנה בא והציץ בבור ולא מצאו וקרע בגדיו והיתה שכינה שוחקת ואומרת (יכעיס נה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום יי'. שאלולי שנורה מלפני לא היתה עצתכם כלום ומכולם לא רצו להצילו אלא ראובן בלבד:

כל הון יקר נמצא נמלא בתינו שלל זה מכירתו של יוסף שמכרוהו שהוא בן יקר לאביו ונמצא מחיה לפניהם. נמלא בתינו שלל מאוצרותיו של יוסף. א"ר יהושע בן לוי לא נמשכו עשרה הרוגי מלכות אלא בהטא מכירתו של יוסף. רבי אבין אומר בכל דור עדיין החטא קיים. גורדך תפיל בתוכנו כיס אחד יהיה לכלנו. בשעה שישבו (יט) נטר הכליד והיה מקיש בו ואמר ראובן שמעון ולוי ויהודה יששכר זבולן בני אהרן יבאו וישבו. דן ונפתלי בני אהרן יבאו וישבו. גד ואשר בני אהרן יבאו וישבו. וחזר ומקיש בכליד ואומר בנימין יתום ואנני יתום נאה ליתום לישב אצל יתום. כיס אחד יהיה לכלנו שהיו כלן אוכלין על שלחן אחד במסבה באיזה צד היה עושה מחלק לכל אחד ואחד. חלק אחד ולבנימין חמשה חלקים. באיזה צד. נוטל חלקו וחלק יוסף וחלק אפרים ומנשה וחלק אסנת ונותן לו. שנאמר (נלמדי מד) ותרב משאת בנימין וגו' וישתו וישכרו עמו. ד"א גורדך תפיל בתוכנו. זו התורה שהיתה גורלו של הקב"ה ונתנה לישראל. כיס אחד יהיה לכלנו בשעה שאמרו נעשה ונשמע:

בני אל תלך בדרך אתם. אלו אומות העולם. שנאמר (ויקרא כ) ולא תלכו בחקות הגוים. מנע רגלך בנתיבותם. מלעבור ע"ז. שנאמר (סס) כי לא תשתחוה לאל אחר. כי רגליהם לרע ירוצו ויטהרו לשפוך דם כי חנם מזורה הרשת בעיני כל. (כ) בעל כנף. כנגד צרי עין אמר שלמה מקרא זה. שאפילו עופות ורמים אינן נכנסין למצודתן של צרי עין לכך נאמר בעיני (כא) כל בעל כנף. והם לרמם יארובו (כב) אלו צרי עין. יצפנו הנפשותם. אלו בעלי לשון הרע. מי גרם להם הם גרמו לנפשם. ורא לנפשם בלבד אלא לכל אשר להם. שנאמר בן ארחות כל בוצע בצע היא גרמה להם כך ראש הביא (כג) אלוה בידו. את נפש בעליו יקח. משל לאדם שנמל חכה והטליכה לים וראה אותו דג גדול כסבור שהוא כלום וברעה ויתפש. אילו היה מרגיש אליו כלום היה מאבד את נפשו. כך כל מי שהוא נוטל שוחד אין בידו כלום. (כד) ומאבד את נפשו לכך נאמר את נפש בעליו (כה) יקח. **בעליו** (כה) יקח. **חכמות**

אחד בקיבור נמזן. ומזון בו יותר מנדבתי אביו לכן מייחו ליה לראיה על כך: (ות) שנגן כסוב סי' שלכוראה זו נקט קרא לזון נפשה סהם מלשין להרגו ילספך הוא שחטא זה לזון לה' לעתיד וכדמיינו שחמך הקב"ה אוי להם מדמו של צדיק זה. שחטא זה עלמו מעותד להם לרעה צעתיד ונשונה להם. וכן אירע להם וכמו שאמרו עלמם כסוף וגם דמו הנס נדרס: (יט) נטל הכליד סי' שנטל יוסף הנביע כאלו מנחם בו. ואלו נביע נביע וכו' הדגונו כלידי כלידה דכספא: (כ) בעל כנף עיין ככוסה ספק אלו נאחרין (דף ל"ט) ברש"י: (כא) כל בעל כנף סי' ריגוני כל מרכס את סדגים אשר הסנסיר בהם ככנף נעושות לריח שיטה וחננעה צמסרה: (כב) לרי עין סי' כי טוב עין יצורק הוא הסונא כלע וכוונע כלע. אומרים נארכס לרס וגו' כל כון וגו' סה ספנו. רש"י סיטה דף ל"ט: (כג) סניא אלוה בידו עיין כסירוס רמב"ם ז"ל למענה י"כ נעשרים וארכס כוספים: (כד) מאבד את נפשו סי' סדיין לריק לכיוס סונא כלע. על שלא יקח שוחד. אם כן כנוההו סוא בכלל כונע כלע דככא דקלי נמי עליס את כסע בעליו יקח: (כה) יקח סי' סאינו לוקח דק את נשכו:

הכמות בחוץ תרונה. בשעה שהחכם יושב ועוסק בתורה הכל (כו) מרגנים אחריו ואומרים אשר זה שלמד חכמה. ברחובות תתן קולה אלו תלמידי חכמים שיושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (כז) ומשמיעין את קולם בד'ת. בראש גומיות תקרא. מה הים הומה בגליו [ג'ל גליון]. כך תלמידי חכמים בשעה שיושבין ומפרשין בד'ת הם הומין וקורין ומוציאין מלבם. ולא עוד אלא שקולן ערב לפני הקב"ה דכתיב (ס"ט ב) כי קולך ערב. בפתחי שערים בעית אמריה תאמר. אפילו חכם יושב בשער העיר ועוסק בד'ת אינו מתבייש. דכתיב (מסל"ס ק"ס) ואדברה בעדותיך נגד מלכים. ולא אבוש. דבר אחר אמריה תאמר כשאדם בא לפניו לדון. אומר לזכאי זכאי ולחייב חייב. אחד עשיר ואחד עני: עד מתי פתים תאהבו פתי ולצים לצון חסרו להם (כח) אלו דור המדבר. וכסילים ישנאו דעת. זו מלכות הרשעה שלא קבלה עליה עול מלכות שמים (כט) ועול תורה: תשובו לתוכתי. אלו ישראל שהוכיחן משה על מעשה העגל. הנה אביעה לכם רוחי. בשעה שפירש להם משנה תורה. אודיעה דברי אתכם. מלמד שפירש להם דקדוקיה ופירושיה מוסאה ופורה איסור והיתר:

יען קראתי ותמאנו נטיתי ידי ואין מקשיב זה הקב"ה שהשמיע קולי לישראל וחזרו ופישעו בו. שנאמר (סמו"ס) עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי. ד"א יען קראתי ותמאנו זה משה שהיה קורא להם ד'ת והם לא היו מאמינים שנאמר עד אנה מאנתם. ד"א יען קראתי ותמאנו זה ירמיהו שהיה קורא להם לישראל בירושלים לעשות תשובה ולא היו מאמינים לו. שנאמר (זכריה ז) וימאנו להקשיב. נטיתי ידי ואין מקשיב. זה גבריאל שהיתה ידו פשוטה (ל) שתי שנים ומחצה וגחלים בידו ומסתין שיעשו תשובה ולא הקשיבו ובקש לזרקן עליהן בהימה. ד"א נטיתי ידי ואין מקשיב זה הקב"ה שהיתה ידו פשוטה (לא) שש שנים שיהזרו בתשובה ולא חזרו. ועד מתי א"ר ירמיה עד ששב חרון אפו שנאמר (סו"ט יד) ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו. ותפרעו כל עצתי זה משה שהיה מייעץ את השבטים והיו חוזקין מאחריו ומבטלין את עצתו. ותוכחתי לא אביתם. זה ירמיה שכל תוכחה שהיה מוכיח את ישראל היו מבזין ומלעיגין עליו. אמר להם ירמיה חייכם עתיד יום לבא שאלעג ואשחק עליכם שנאמר גם אני באידכם אשחק אלעג בבא פחדכם בבוא כשואה פחדכם ואידכם כסופה יאתה בבא עליכם צרה וצוקה אזיקראונני ולא אענה ישחרונני ולא ימצאונני כל כך למה א"ר ישמעאל אמר הקב"ה לישראל אני אמרתי לכם ע"י נביאי דרשו יי בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (יפ"ט נ"ה) חייכם שעתיד יום שאתם קוראים אותי ולא אענה. הה"ד אז יקראונני ולא אענה. וכל כך למה כי משובת פתים תהרגם ושלוח כסילים תאבדם. אבל כל מי ששומע לד'ת אני מושיבו בהשקט ובבטחה שנאמר ושומע לי ישכן במח ושאנן מפתד רעה:

ב בני אם הקח אמרי ומצותי תצפן אתך אמר הקב"ה לישראל על הר סיני אם זכיתם להצפין ולקבל תורתו ולעשותה אני מציל אתכם משלש פורעניות. ממלחמת גוג וסנוג מחבלו של משיח (א) מדינה של גיהנם. ומצותי תצפן אתך אם זכיתם להצפין תורתו אני משיב אתכם מטוב הצפון לעתיד לבא שנאמר (מסל"ס לא) מה רב טובך אשר (ב) צפנת ליראוך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם אמר הקב"ה אני מודיע (ג) לאומות העולם לעתיד לבא אותה הטובה שאני משיב לכם ע"מ שתקשיבו לדברי תורה דכתיב להקשיב לחכמה אונך וגו' כי אם לבינה תקרא אם תבקשנה ככסף וכסמטונים תחפשנה אמר ריש לקיש אם אין אדם הולך אחר ד'ת הם אינן הולכין אחריו משל לאדם שיש לו פרקמטיאות אם אין אדם הולך אחריהן אינן באים אחריו לפיכך אמר שלמה אם תבקשנה בכסף וגו' אלו דברי תורה שהן מחפשיין ויורדין עד התהום כך אם אדם מחפש אחריהן ימצאם שלכך נאמר ודעת אלהים תמצא דא"ר ירמיה והלא כבר נאמר (זניאל ד) ולכן די יצבא יתננה אם צבא בד'ת הקב"ה נתנה לו דכתיב כי י"י יתן חכמה וגו'. ד"א כי י"י יתן חכמה שמוסף חכמה לחכם שנאמר (ס"ט י"ב) יהב חכמתא לחכיסין ומנדעא לירעי בינה. מפיו דעת ותבונה שהוא

פירוש סדר"י בהן

(כו) מרגנים פי' רגנות ושנה: (כז) ומשמיעין את קולם בד'ת תורה פי' כי כתיב כנסיות ובהי מדרגות הם חולות ורחובות כל הורס פי' שם מרחיבין אוהב רש"י שם כנס מדרש הנהומא. וכן בילקוט: (כח) דור המדבר פי' שאהבו סחיות ותמדו ללון במעשה העגל אשר לזה על נכון קאי עלה תבוצו להוכחתי בזה כדכסמוך אבל בילקוט יש אלו דור המדבר: (כט) עול תורה פי' בשעה שהחזיר עליכם סעודה: (ל) שתי שנים ומחצה בילקוט שם שנים ומחצה: (לא) שם שנים בילקוט כמה שנים: (א) מדינה של גיהנם אולי ידרוש קרא כסופה למטע בענין להצילן מדרך רע וגו' מדרך זה דרך האל. רע זה הרע בכלל דהיינו הכלי השיח מליש מדבר הסכוכות זה מלחמות גוג ומגוג: (ב) נאנת ליראוך פי' תבוצו כמפון אהך האם תלמון החורס פטיה נפונס אהך כשכרך דכייט רב טוב כמפון: (ג) לאומות סעולס פי' תבוצו עד כי אדם שחדיע לשאר בני אדם אה

שהוא נותן מתחון: פה לאדם שנאמר (שמוס ג) סי שם פה לאדם. ד"א ספיו: דעת ותבונה אמר הקב"ה (ימיהסו) אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה כפה שנפח נשמה באדם הראשון מכאן דרש ר"ם אם תוציא יקר מזולל כל מי שיוכל להוציא ד"ת מזולל הוא חשוב כאותו הפה שהוא נותן דעת ותבונה. יצפן לישראל תושיה רבי אליעזר שאל את ר' יהושע פסקו זה מהו אמר לו משעה שאדם נוצר במעי אמו אותה תורה שעתיד ללמוד צפונה לו (ד) לכך נאמר יצפן לישראל תושיה. מנן להולכי תום מה המנן הזה מנין על אדם כך תורה מנינה על מי שעוסק בה. לנצור ארחות משפט ודרך חסידיו ישמר אם נתמנה אדם בדין צריך לנצור ארחות משפט ודרך חסידיו ישמר אם עשה כן דרכיו משתמרין מליוד לשאול מכאן אמרו כל מי שיושב בדין שני דברים נזקקים לו הסיוף מלמעלה וניהגם מלמטה אם זכה והוציא את הדין לאסתו ניצל משניהם ואם לאו נמסר בידיהם. אז תבין צדקו משפט מתוך שהוא יושב בדין צריך להבין האיק מצדיק את הצדיק ומרשיע את הרשע ומתוך שהוא עושה כך ד"ת נעשין לו כמישראלים ולא עוד אלא שקונה לו שם בעולם הזה (ה) ולעולם הבא. ד"א מישראלים כל מעגל טוב אין טוב אלא תורה שנאמר כילקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובי אם עוזבן הן (ו) עוזבין אותו אם נצרן הן נוצרין אותו (ז) ומשמרין אותו. כי תבא חכמה בלבך אם קנית ד"ת הן משמרין אותך. ודעת לנפשך ינעם שהן מנעימין אותך ואת נפשך ואת דעתך הה"ד (משלי פ) אם חכמת חכמת לך אם עמלת בתורה יש לי שכר טוב ליתן לך ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך:

מזומה תשמר עליך אם נתת צוארך בעולה של תורה היא (ח) תנצרך הה"ד (סס ו) בהתהלך תנחה אותך בעוה"ז בשכבך תשמר עליך לעולם הבא והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא. להצילך מדרך רע אם נתעסקת בד"ת יכולין הן להצילך מדרך רע למה שהן דומין לחרב פיפיות שנאמר (מסליס קמס) רוממות אל בגרוגס וחרב פיפיות בידם. מאיש מדבר תהפוכות זה פרעה הרשע בשעה שנכנס משה אצלו היה סרבר עמו תהפוכות באיזה צד כיון שהגזירה באה היה אומר למשה הסר ממני גזירה זו מעלי ואני משלח את ישראל ומשה היה מבקש רחמים עד שהיה מעביר הגזירה וכיון שראה פרעה שנתבטלה הגזירה היה מהפך בגזירות ואומר (שמוס ד) לא ידעתי את יי וגם את ישראל לא אשלח לך נאמר מאיש מדבר תהפוכות:

ה מכל משמר נצור לבך שלא תברח (א) מדברי תורה למה כי מסנו תוצאות חיים ללמדך שמדברי תורה יוצאין חיים לעולם. הסר סמך עקשות פה זה לשון הרע שקשה כשפיכות דמים. ולזות שפתים הרחק סמך שלא תדבר עם חבירך אחר בפה וא' בלב עיניך לנכח יביטוי בשעה שאתה עומד בתפלה תכוין עיניך ולבך (ב) לאבוי שבשמים ואם עשית כן עפעפיד (ג) יישורו נגדך. פלס מעגל רגלך בשעה שאדם הולך לבית המדרש ואם עשית כן וכל דרכיך יכונו. אל תס ימין ושמאל א"ר יוסף הגלילי הוי זהיר בד"ת שלא תטה מהן ימין ושמאל. הסר רגלך מרע מדרך של רשעים. ד"א אל תס ימין ושמאל אמר רבי. הוי זהיר בד"ת שלא תטה מהן לא לימין (ד) ולא לשמאל. הסר רגלך מרע שלא תלך בדרך המינין:

ה בני לחכמתי הקשיבה הקשב לד"ת בשעה שאתה לומדן. לתבונתי הט אונך (א) בשעה שאתה שומען. ושמור מזמות ורעת שפתיך ינצורו אם למדת על מנת לשמור ואם שמעת על מנת לנצור. כי נופת תסופנה שפתי זרה בני הזר מאשה זונה שלא תמעה אותך בדברי שפתה. וחלק משמן חכה שלא תמעה אותך אחר קולה. למה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות רבי אליעזר שאל את ר' יהושע אמר לו הלשון הזה מהו דוסה לחרב אמר לו בני מה החרב אוכלת משני. צדדים כך אשה זונה מאבדת את האדם מן העוה"ז ומן

פירוש סה"ר"י כהן

אח אשר פעל לחוסים זו: (ד) לך נאמר יצפן לישראל תושיה סי כי נקס יצפן על שעה אשר הוא נצון כמשי אמו אגס פורס אשר הוא עתיד ללמוד לזנוס עמו. שם שיודע אותה אזגס מפני זה נקס לישראל כי בלוחה שעה האדם ישר כלי תסא כלל: (ס) ולעולם כבא סי שזכו שפסיים קרא כל מעגל טוב מעגל הוא סעס"ו אשר בו נאמר פלס מעגל רגלך מס שאין שייך בעס"ב. טוב זה סעס"ב. וזה על נכון יסוב ד"א מישראלים וכו' שאתה רואה שגס לפני זה דרש מעגל טוב עד ששייך לומר עליו ד"א: (ו) עוזבין אותו סי כי מלשון סעזובי קרי בים נמי אל חיעובו: (ז) ומשמרין אותו סי ככהוב אחריז מנימס סעמור וגו' וכן מכלר וכולך: (ח) תנצרך סי עליך דריש לשון עולך מכה ייחור דתסמך מנשי לים כמו שאמר סעזוב סעלכס: (א) מדברי הורס סי כי סחורס חדבר לשני מי מולאיכס וגו': [כ] לאיך סנשמיס סי שזכו כלומר לעומת סלג אשר בו ססלס כלמרס ז"ל אחסו עכודס שהיא כלב וכו' יניעו גס מיניך סיכו מכוניס עס סלג: [ג] יישורו נגדך סי סיכו גס לך לעוב וליושר: [ד] ולא לשמאל סי דלרכי יוכי סגלילי לענין עשיית מלוא קרי ספך דכך סל רשעים ולרכי לענין סירושיס ואמינות קלמר ספך דרכי מינין:

[א] שארצת שומען בילקוט יש שאתה עושן אבל כזה ככאלן נראה יוסר מפני סססוק סללחריז סמטיה וכו' כי סס לא שייך וחס עשים

ומן העוה"ב מה כתיבי אחריו רגליה יורדות מות שמורידה את האדם למות. ואיזהו עסקה של מות. אלו ייסורין רעים. שאול צעדיה יתכובו. אעפ"י שנידון ביסורין בעוה"ז אינו ניצול כדינה של גיהנם. אורח חיים פן תפלו. בני אל תנח דרך חיים פן תכשע. ואל תשטה אחר דבריה של זונה: למה. נעו מעגלותיה לא הרע. אבל אם שמעת לד"ת ולאמרי פי אינו נכשל לעוה"ב. ועתה בנים שמעו לי וכו' אלא הרחק מעליה דרכך. למה. פן התן לאחרים הדרך. שגורמת היא לך להנצל הדרך והוד (ב) שכונה סמך. ושנותיך לאכזרי

שאתה נסמר למלאך אכזרי:

פן ישבעו זרים כחך שעתידין מלאכים אכזרים לשבוע סמך בגיהנם. ועצביך בבית נכרי נחשב להם כאדם נכרי. ולא עוד אלא שאתה עתיד לנהוג באחריתך שנא' ונהטת באחריתך בכלות בשרך ושארך. ואו' ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחה נאץ לבי ולא שמעתי לקול מורי ולכלמדי. לא הטיתי אזני כמעט הייתי בכל-רע בתוך קהל ועדה. מי גרם לן הרבות רעה שנתגדל בה. שתי-מים מבורך. אם רוצה אדם ללמוד תורה-אל יאמר אלמוד מן הרחוק. אלא ילמוד מן הקרוב ואח"כ מן הרחוק. יפוצו מעינותיך חוצה. אם ראית דור שחביבין עליהן ד"ת יפוצו מעינותיך חוצה. ואם לאו. יהי לך לברך. הלל-הזקן או' בשעת המכנסין פזר. ובשעת המפורין כנס. בשעה שאתה רואה שהתורה חביבה על ישראל והכל שפחין בה הוי מפור. הה"ד (משלי יט) יש מפור ונוסף עוד. בשעה שאתה רואה שהתורה שכוחה מישראל ואין הכל משניהין עליה את הוי מכניס בה שנא' (הקל"ט ק"ט) עת לעשות לוי' הפרו תורתך. ר' מאיר אומר הפרו תורתך עת לעשות לוי'. יהי מקורך ברוך. מכאן אמרו אשרי אדם שאשתו מעירו. תורתו מעירו. פרנסתו מעירו. עליו הכתוב אומר יהי מקורך ברוך. א"ר שמואל בר נחמני אשרי אדם שקנה תורתו מנעוריו הה"ד ושמה מאשת נעוריו. ומנין שהלשון הזה הוא לשון תורה. כמו אילת אהבים ויעלה חן דדיה ירוך בכל עת באהבתה תשגה תמיד:

ולמה תשגה בני בורה. מוטב לך לחבוק דדיה של תורה שמביאה אותך לידי זכות. מלחבוק חיק נכריה שמביאה אותך לידי חובה. כי נכח עיני יי דרכי איש וכל מעגלותיו מפלס. אל תאמר אם אני עושה עבירה אין הקב"ה רואה אותה למה כי האלהים בשמים ואתה על הארץ אעפ"י כן נכח עיני יי וגו'. ד"א כי נכח עיני יי דרכי איש (וכל מעגלותיו מפלס). אם הולך אדם לדבר מצוה מחשבין לו ואם לאו הפך. וכל מעגלותיו מפלס מכאן אמרו דע מה למעלה ממך. עונותיו ילכדנו את הרשע. ובחבלי חטאתו יתמך מה אדם זה פורס מצודה ולוכד דגים מן הים כך עונותיו פורשין מצודה לחוטא ללכדו. ומה האשה הזו אין נזכרין עונותיה אלא בשעת חבליה כך אין נזכרין לאדם עונותיו אלא עד שבא לחבלי שאל לכך נאמר ובחבלי חטאתו יתכך. הוא ימות באין מוסר וברב אולתו ישגה. הוא ימות בעונו על שלא שמע לרברי מוסר וברב אולתו ישגה לא רצה לשנות בד"ת עכשיו ברוב אולתו ישגה:

ו בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך בני אם ערבת לרעך (א) בורעו של חברך. תקעת לזר כפך שעבדת ע"ז מה ע"ז נידונית בגיהנם אף אתה נדון (ב) בגיהנם כמותה. ד"א בני אם ערבת לרעך אלו ישראל שנקראו בנים שנאמר (שמות ד) בני בכורי ישראל שבכרו מעשים טובים לפני הקב"ה על הר סיני. ד"א בני אם ערבת לרעך אלו ישראל בשעה שעמדו על הר סיני אמר להם הקב"ה אם אני נותן לכם תורתי מקיימין אתם אותה אמרו לו הן אמר להם ערבים אני מבקש מכם. אמרו לו שמים וארץ. אמר להם דבר שמתבטל הוא שנאמר השמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה אבל יש לי ערבים טובים בניכם אם מקיימין אתם אני מקיימת בבניכם ואם לאו אני גוזלה מהן שנאמר (כ"ט ד) ותשכת תורת אלהיך אישכת בניך גם אני. אותה שעה קברו ונתנו בניהם ערבים שנאמר בני בכורי ישראל. ד"א תקעת לזר כפיך אם שכחתם את התורה שנתתי לכם בכף ימיני אני נהפך לכם לאכזר שני תקעת לזר כפך. ד"א תקעת לזר כפך אם קיימתם את התורה שנתנה בכף ימין הרי טוב ואם לאו ליום הדין אני נהשב לכם כזר ואתם נחשבים לי כזר לכך נאמר תקעת לזר (ג) כפיך. נוקשת באמרי פיך עתיד הקב"ה לומר לישראל הואיל

ושכחתם

פירוש מהר"י כהן

ע"פ על מנת לנזר כענין שנילקוט שכתוב שם ואם שמרת: (ב) שכונה ממך פי' שמלת חסן מלאך לשון נסחר לנקבה על הלשון וחלק הזונה ולא נוכח לזכר על אמרו בנים שמשו לי: (א) בורעו של חברך פי' שאתה מערעב זרעך בזרעו לעבור עבירה עם אשתו: (ב) בניכם כמותה פי' וכו', תקעת וגו' לומר כי אז נסתפסת עם זר או עבדך זרם שחסיס כמוה: (ג) כפך יי' שתי מלות אלו שני עניינים הלוקים הפוכים הם כפיך על קיום מה שנתן כפך ימין ולזר על הכניסול חלקייתם: ולכדתם

ושכחתם את התורה מפיכם אני הן אתכם ליום הדין על שאמרתם נעשה ונשמע היכן היא אמירה ושמיעה ומשם הוא תופשם לכך נאמר נוקשת באמרי פיך. ה"א נוקשת באמרי פיך נוקשתם באמרי (ד) נלכדתם בהן אכר להן הקב"ה הואיל ונצטערתם בשעבוד האומות תכפר (ה) זה ער זה אלא לכו והביאו זכות אבות העולם שעסקו בזאת והם יצילו אתכם מדינה של גיהנם ומניין שנ' עשה זאת ואבות העולם משיבין להם הואיל ונתפשתם במצודת יום הדין אין לכם אלא לישוב ולהתעסק בתורה שנאמר אל תתן שנה לעיניך מלהתעסק בתורה שהיא מכפרת כל עון. ד"א אל תתן שנה לעיניך מלישב בהעניות שהתענית קרובה לתשובה שנא' (יולג נ) וקרעו לבבכם ואר בגדיכם ושובו אר"י אלהיכם אם עשיתם כן כי חנון ורחום הוא וכ"כ לפה כדי להנצל מדינה של גיהנם ועליה מפורש בקבלה הנצל כצבי מיד שלא תהיו (ו) בירידתה של גיהנם וכצפור מיד יקוש כדי שלא יעשו קש באשה של גיהנם מפני שכחה של תשובה מנעת עד כסא הכבוד. שאלו תלמידיו את רבי יהושע אי זו היא גדולה אמר להם תשובה גדולה מן הצדקה שהצדקה פעמים שהוא נותנה למי שאינו כראוי. אבל התשובה מעצמו הוא נותן אותה. אמרו לו: ולא מצינו שצדקה גדולה מן התשובה כאברהם דכתיב (נלאשית טו) ויתשבה לו צדקה (ואומר) (דנריס"ו) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות ולא עוד אלא שבא דור ופירש (מסליכ לו) צדקהך כהררי אל וגו'. לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם. ר' יהושע בן פדייה אומר עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה הניחנו ונעשה תשובה והקב"ה משיבם שומים שבעולם עולם שהייתם במ דומה לערב שבת. והעולם הזה דומה לשבת. אם אין אדם מכין מערב שבת מה יאכל בשבת יתקן בשבת ויחללהו אבל מי שהתקין קודם יאכל: ד"א עולם שהייתם בו דומה ליבשה והעה"ו דומה לים אם אין אדם לוקח ביבשה מה יאכל בים. ד"א עולם שהייתם בו דומה לימות החמה והעולם הזה דומה לימות הגשמים. אם אין אדם חורש בימות החמה מה יאכל בימות הגשמים. ד"א העולם הזה דומה לטרקלין ועולם שהייתם בו דומה לפרוודרה אם אין אדם מתקן עצמו בפרוודרה האין יכנס לטרקלין. ועוד היה לכם ללמוד מן הנמלה דכתיב לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם. מהו הכמתה תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה. אשר אין לה קצין שופר ומושל ר' אליעזר שאל את ר' יהושע פריש די פסוק זה אמר לו בני הנמלה הזאת אין לה שופר ולא מושל אלא חכמתה מנה ובה ואתם הרשעים היה לכם ללמוד הימנה אלא החחוקתם בעצלותיכם ובטפשותיכם ולא עשיתם תשובה לפיכך אמר שלמה עד סתי עצל תשכב סתי תקום משנתך. מעט שנות כדי (ז) שתקום למשנתך מעט תנומות לתפלתך מעט חבוק ידים לשכב זה תשמיש המטה. ובא כמהלך ראשך זה מלך המשוה שעתיד לעבור בראש ישראל שנאמר (ויכס"ג) ויעברו מלכם לפניו וי' בראשם: אדם בליעד איש און וכו' זה (ח) בעל לשון הרע שדימהו הקב"ה (ט) לע"ז מפני שלשון הרע קשה כע"ז נוכשפיות דמים וגילוי עריות כיון שאדם הולך ומלשין למלכות כאלו שופך דם ולא עוד אלא שקללן שלמה שנאמר קורץ בעיניו סולל ברגליו מורה באצבעותיו תהפוכות בלבו חורש רע בכל עת מדינים ישלח מה כתיב אחריו על כן פתאום יבא אידו פתע ישבר ואין מרפא. שש הנה שנא י"י (י) ושבע תועבת נפשו אלו הן ע"ז וג"ע וש"ה ולשון הרע חוקן נואף וכל המחניף לחבירו בדברים וכל האומר דבר מפי שלא אמרו מביא קללה לעולם וכל האומר דבר בשם אמרו מביא גאורה לעולם שנאמר (אסמ"ג) ותאמר אסתר למלך (יא) בשם מרדכי

פירוש מהר"י בהן

(ד) נלכדתם בהן פי' שנענשתם מאמר נעשה ונשמע על הכורס: (ה) זה על זה פי' נחמיס: (ו) כילודתם של גיכנס פי' זהו הנלל וגו' סכמו סכלוי נמלס ונשמע מיד האדם כך מהר והיבטט מוס רש"י: (ז) סתקום למשנתך פי' שדורש מתי תקום משנתך מלשון משנה דאמר קרא מתי סתקיים משנה למודך לכן מעט שינה: (ח) בעל גבון הרע פי' שזכו כיוסא דקרא סולך עקבות סס: (ט) לעבור זרס פי' סלכן כתיב כאן בליעד כמון סתהוב בעבודה זרה פרשת ראס ילאו אנשים בני בליעד וגו' לאמר נלכס ונעבדס וגו': (י) ושכע סועכס נפשו בדסוס סונרמס כחוב כן אלו סס ססונס הקב"ס. עיניס רמוס וגו' וניאור סדנר שיאמר סאותן סנוכריס סכסוק הן סן שינאר על סס סנה סנא י"י ולרין נומר לפי זס דיסיס כוכיס עד סקר עם לבון סקר אחס סן רק סמנאר סכחוב כי לבון סקר סזכר סכר סוא עד סקר. ואח"כ סהוב לדסוס סנוכר ואלו הן סכע סועכות ע"ז וגילוי עריות וכו' כל בני סכעס סנוכריס כאן ואס כן יכאר סמדכס ו' סועכס על סכע אחריס לעלמס זולס בני דהסיב קרא ודלא כדעס סמסרסיס. ולרין לומר לפי זס דוידיס סוסכוס יפרס על אלו סמנאסיס כיד לא על ססיכות דמיס ממש סכרי סהוא כהון ז' סל סוענת נכסו סוא. ולדעפי עכ"פ סלקהן סמדכס סדמיון סדנריס אשר סרע סכסוב דהיונו מעיניס רמוס לוקח סבודה זרס כענין זסן ססא עיניך וגו' ונדחס והסתחווית להס וגו'. מלשון סקר לבון כעס. וידיס סוסכוס כמסמסו. לב חורס זקן נוף סלכו חורס סמסכיות און כי סתסמיס לא נסן אלא למכליט סחולדס מס סמנע כו. וסוא יסכוב סוף לזולס זס ניסן. רגליס סמסכוס גילוי עריות. יסיס כוכיס סחניף לחכירו. מסלח מדניס וגו' על סאומר דכר מפי סלא אמרו סכוס מסלח מדניס כין הקב"ס לישראל סנקראו לו אחיס. כי מניח קללס לעולם סלכן זכר סמדכס סמנען מסנו כוס יוקר סככולס כעניר סהוא סוא עממי מס סדכר כו סכסוב: (יא) בשם מרדכי ראינו

מרדכי . נצור בני מצות אביך . מה כתיב אהריו קשרם על לבך תמיד למה בהתהלכך תנחה אותך . תמן תנינן עשה לך נר שתלך לאורו . ואיוו זו אור תורה שנא' כי נר מצוה ותורה אור . מכאן א"ר מאיר אשרי אדם שקנה לו תורה למה שהיא משמרת אותו מדרך רע שנאמר לשמרך מאשת רע . כל מי שיש בו דעה ביותר ירחק מסנה . והיו זהיר מסנה שלא תשטח אותך ביופיה שנאמר אל תחמד יפיה בלבבך מה כתיב אחריו כי בעד אשה זונה עד ככר לחם . ר' מאיר שאל את אלישע בן אבויה רבו . אמר לו מהו ואשת איש נפש יקרה תצור . כתיב ברות (דוס ג) שכבי עד הבקר מכאן אמרו אשרי אדם שמעמיד לו תלמיד שמבקש עליו (יב) רחמים . לא יבזו לגנב כי יגנב אם ראית ע"ה שהשחית עצמו על ר"ת אל תבוזהו . ואל תאמר אתמוך עם הארץ והיום חבד . למה למראות נפשו (יג) כי ירעב . אין רעב אלא מן התורה שנאמר לא רעב ללהם וכו' . ד"א לא יבזו לגנב כי יגנב . אם ראית אדם רשע שחזר מרשעו ועשה תשובה אל תבוזהו למה למראות נפשו כי ירעב . וכתיב אחריו ונמצא ישדם שבעתים זה עם הארץ שמאחר שכמד תורה (יד) וחזר לקלקולו הקב"ה משלימו לארבע עשר . מדורי גיהנם . ולא דיו אלא שגורם לביתו ולממונו לירד עמו שנאמר את כל (טו) הון ביתו יתן . גואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה א"ר זבירא מהו חסר לב . שהקב"ה מסיר חכמה מלבו . ואין חכמה אלא תורה שנאמר (סבלים יט) תורת יי תטימה משיבת נפש וכו' . ולא עוד אלא שאותו שם רע אינו יוצא ממנו שנאמר נגע וקלון ימצא ותרתו לא תמהה . וכשבא ליום הדין אין הקב"ה מוחל לו אלא מתמלא עליו חמה . משר ללגיון אחד שמרד . במלך מה עשה המלך נטל כלי מלחמתו והלך לקראתו . כיון שהגיע אצלו מתוך קנאה . שהיה בו התחיל מכה והולך הה"ד כי קנאה חמת גבר . כך לע"ל הקב"ה מתמלא חמה על בעלי עבירות לכך נאמר ולא יחטול וכתיב אחריו לא ישא פני כל כופר ולא יאבה כי תרבה שוחד א"ר אבהו ללכודך לא כמדת הקב"ה מדת ב"ו . מדת ב"ו כשהוא מתמלא חמה יכול לרצותו בדברים או בממון . אבל הקב"ה אינו כן לא יאבה כי תרבה שוחד . מכאן אתה למד כמה קשה עונשן של עבירות ולא עוד אלא שעליה מתנבא שלמה בתכמתו אל ישמ אל דרכיה לבך . למה כי רבים תכלים הפילה מה כתיב אחריו דרכי שאול ביתה . מכאן היה ר' מאיר אומר אשרי אדם שכרהיק מן העבירה וקרב לחכמה שמתוך שהוא קורא לחכמה נענה בתבונה שנאמר .

ח הלא חכמה . תקרא ותבונה תתן קולה . מהיכן תתן קולה . ממרום מרומו של עולם . הה"ד בראש מרומים עלי דרך . ומקרא אחד אמר ליד שערים לפי קרת . מתוך שאתה קורא לחכמה היא עומדת על שעריך . גשנ' ליד שערים . ומהוך שאתה יושב ומרנן בדברי תורה אף היא מרננת על פתחך שנא' מבוא פתחים תרונה . בוא וראה כמה היא גדולה חכמה שעליה קורא שלמה וצוח ואומר אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם . אם קורא אותם אישים למה קורא אותם בני אדם . א"ר שמעון בן חלפתא אם זכיתם וקיימתם את התורה אתם נקראים כאברהם יצחק ויעקב (א) שנקראו אישים . ואם לאו אתם נקראים כאדם הראשון שלא קיים את התורה (ב) ונשרד מגן עדן . ד"א אם זכיתם וקיימתם ד"ת אתם נקראין (ג) כמדאכי השרת . ואם לאו בני אדם . מה כתיב אחריו הבינו פתאים

ערמה

פירוש מהר"י בהן

באבות כי קשה מכיכר ראה שאמירתם בשמו כינת בגאולה דלמא מעשה שביה כך היה אלא ביאור הדבר שנאמר ותאמר וכו' ראה לומר כיון שנאמר ונכחזם נקרא . ע"כ להורות שזה הכנה בגאולה הביא דל"כ מה לו לכודיענו הענין שאמרס לו הדבר בשם מרדכי ומאי נפקא לן מינה . והוא הענין והוא הדבר שכתוב בסוף המגילה ומאמר הכתר קיים דברי ספורים האנה ונכחזם דספר שאין נקל להולמו . ביאור הדבר שמאמר הכתר שאמר למך ענין כנסן וחרש בשם מרדכי דוקא הוא הוא שקיים וסובב דברי סופרים האלה שנתסוות בגאולה ונעשה סופרים . ויבאר הכתוב בעלמו מלך . וכו' ונכחזם כספר שלטעם זה ולא לזולתו נכחזם כספר כזה שאמרתו בשם מרדכי דזולת זה ייחוד מפורסם וללא תועלת הוא : (יב) רתמים עיין בדפוס סוגרמה שהענין יותר באריכות ומונן שם : (יג) כי ירעב פי' שירע לו וישתוקק לתקן ולמלא נפש שלו : (יד) וחזר לקלקולו פי' ונמצא במציאותו הראשון : (טו) כון ביחו יתן ולביחו רוצה לומר בניו ודריש קרא ללדדין את כל כון ואם כל ביחו כלומר בניו . וכן איתא בפירושו בילקוט ולא עוד אלא שמוריד עמו כל בניו וממונו וכו' :

(ה) שנקראו אישים פי' אישים מיוחדים ידועים וחכמים שלא נקראו כהם איש כהדם ונה ולוט וזולתן . כהאבות ככלשהי מצינו כפי'א סידיעס . אם באברהם כתיב ועסה הפך אשם האיש . וכל שכן שכתוב אללו כי נביא הוא . אם ביצחק כתיב מי האיש הלום וכתיב ויגדל האיש . ויגן סלון וגדול מאוד . אם ביעקב כתיב וישכן האיש מאד מאד וכ"ש שכשניהם לא היה לרין לומר האיש מאחר דכל כענין בכל אחד בו ידבר והיה לו לכחוב סתם ויגדל ויגן סלון וגו' ויפרך מאד מאד אם לא להוראה עולם חשיבותם . ומזה מיושב מה שבאדם גם כן כתיב כי מאיש לקחה זאת וכיולא : (ז) ונטרד מנן עון פי' כי וקולי וגו' דסיים דקרא הוא מדבר תמיד על הפך דרישים שלכן כרישים נקט לבין אקרא שהוא לבין הכה לבין שמלאכי שרת משתמשים בו וקרא זה אל זה וגו' כמו שכתב רס"י בתחלת ספר ויקרא . לכן ע"כ קאולענין אם זכיהם ולטובה אבל כסיים נקט לבין קול כמייורא את האדם כנסוג כהטיל הכמת קול על מי להכרידו ולייראו כדכתיב שאגס אריה וקני החל וכתיב אריה שאג מי לא יירא על כן ידבר בהפך לענין ואם לאו שאם לא חזכו כפי כל דרוש ודרוש שבו : (ג) כמלאכי השרת .

ערמה וכסילים הבינו לב. שמעו כי נגידים ארבר. מהו נגידים דברים (ד) המגידים לכם בין שומאה לטהרה בין איסור להיתר. ומפתח שפתי מישרים. דברים שהם פותחין לכם חדרים חדרים שבמרום. כי אמת יהגה חכי. אבל כשאדם מטה אזניו ושפתיו לדברי והבנה ותועבת שפתי רשע. כלם נבותים למבין וישרים למוצאי דעת. א"ר נחמיה בוא וראה כמה מדה טובה ברא הקב"ה לעולמו עך שלא ברא עולמו. ואיזו זו תורה. תמן תנינן שבעה דברים נבראו קודם לברייתו של עולם. ואלו הן כסא הכבוד שנא' נכון כסאך מאז מעולם אתה. וסלך המשיח שנא' (מלכים עב) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו ויתברכו בו כל (ה) גוים ואשרותו. ולמה יקרא ינון שהוא עתיד (ו) ליינן (פי' להקיצין) ישני עפר. והתורה שנאמר יי קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. וישראל שנאמר (פס עז) זכור ערתך קנית קדם גאלת שבט נתלתך הר ציון זה שכנת בו. ובית המקדש שנאמר (ימיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. והתשובה שנאמר (מלכים ז) בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה אל תשב אנוש ער דכא ותאמר שובו בני אדם. וניהגם שנאמר (ישעיה ל) זכי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב מדורתה אש ועצים הרבה נשמת יי כנחל גפרית בוערה בה. להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. עתיד הקב"ה להנחיל כל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות לכך נאמר להנחיל אוהבי יש. בתחלה היכן היתה תורה. בשמים שנאמר. ואהיה אצלו אמן. ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת. ואחרי כך עלה משה וזהורידה לארץ ונתנה לבני אדם שנאמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם. אמר רבי אלכסנדרו מהו בתבל ארצו מכאן אתה למד שעשרה שמות יש לארץ. ארץ אדמה (ז) חרבה יבשה ארץ תבל חדר ראשית גיא שדה. ארץ שבני אדם רצין בה. אדמה שממנה נברא אדם הראשון. חרבה שמחריבין אותה המים. יבשה שקבלה דמו (ח) של הבל. ד"א שהובישה (ט) מעשיה הטובים. ארץ שברחה לפני הקב"ה בשעה שרצה ליתן לישראל את התורה (י) על הר סיני. תבל שהיא מתובלת בפירותיה. חדר שבני אדם (יא) חלודים בה. ראשית (יב) שהיא ראשית לכל מעשה בראשית. גיא שעשויה גבעות. שדה שעשויה שדות שדות. רבי זעירא דרש ליה מהבא (נחלמים כד) ויצא יצחק לשות בשרה (יג) לפנות ערב. ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמורו אמר הקב"ה איני מבקש מבם אלא שמועה זו בלבד. אם שמעתם לי אני מקיים לכם מה שנבאדישעיה (ס"א) אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו. ד"א ועתה בנים שמעו לי כל מה שנבא שלמה המלך. אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזת פתחי אמר הקב"ה אשרי מי ששומע לי לשקוד על דלתותי יום יום. למה יום יום שני פעמים. כנגד שני עולמות העולם הזה והעולם הבא. לשמור מזוזת פתחי אלו שערי תפלה שחייב אדם להשכים בכל יום לבית הכנסת ויכנס שני פתחים ואח"כ יתפלל. ד"א לשמור מזוזות פתחי, א"ר תנחומא חייב אדם לתת מזוזה על פתחי ביתו. שנא' (דברים ז) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. ד' לוי אמר שני מזוזות מזוזה אחת מכאן ומזוזה אחת מכאן ד' ישמעאל אומר מזוזה אחת וחכמים אומרים כדברי ר' ישמעאל. למה שאם עושה שני מזוזות אינו יודע איזו עיקר ואיזו ספק. מסייע ליה לרבי ישמעאל דאמר קרא (סס) וקשרתם לזאת על ירכה. א"כ יעשה שני תפילין. תפילין מכאן ותפילין מכאן. אם עשה

פירוש מהר"י בהן
 פי' כי אישים הוא אחד מעשרה שמוס שים למלאכים אלים בנים אישים וכו' : (ד) המגידים לכם עיון בילקוט : (ס) גוים ואשרובו. פי' מזה מוכרח רחוק נאמנה שבמשיח ידבר כמו שכחוב עליו וזו יקפת עמים לכן מייחסי כולי קרא עד כה וזה שמכיו קרא דבישראל כוליה עד שכנת בו היינו מפני שבכח רחוק ורחוק לריך לכביא שקדימת אוחו. פסוק קודם לבריאת עולם מייכרו וסנה כסא מנואר סוף ממה שכחוב כסאך מאז מעולם ובמשיח ממה שנאמר לפני שמש ובמורס מחומרו קדם מסעליו אבנ' בישראל אין מוכן מחומרו קנית קדם קודם למס לכן מייחסי כולי סוף וסוכר הפירוש כן. קנית עדתך קודם שנאלתם וקודם שעשיתם נחלתך וקודם שהיה נמלא. כן ליון אשר שכנת בו. אם כן ע"כ קודם לבריאת קאמר. ובמקדש מפרש קרא הכי מקום מקדשנו. הוא שהיה מראשון ומתהלה כסא כבוד המרומים. הכי שער לא היה כסא קאמר. ושלא כדברי הסלמוד בשרק מקום שנהגו דף נ"ד דמייחסי לכסא עלתו גם כן מהלוי קרא. ובגובה נמי מייחסי רחוק מסיפא דקרא ומפרש ליה הכי. נשמת וגו' שכנס הוא מוצא בלויס מלחמול ידבר הפתול של נשמת י"י כלומר מאז בעוד שלא היה עדיין נשמת ונפחת רוח י"י במאמר סוף לבריאת בוערה צה : (ו) ליינן פי' להקין : (ז) חרבה פי' מדכתיב מכל אשר נחרבה מתו וכתיב והנה חרבו פני האדמה ויבשה מדכתיב ופראה היבשה וכתיב ויקרא לובשה ארץ וכתיב יבשה הארץ : (ח) של הבל פי' שיהיה בלמאס ונפשה יבישה לקבלו ולכתלחלה בו : (ט) מעשיה הטובים פי' כמה שלא עשה ען פרי רק עושה פרי : (י) על הר סיני פי' מלך קנאה שנתקנה על שכלם לא היתה כדאי לכך רק הר סיני נבדו ודרים ארץ מלשון הסלמוד בעיין ערך לאגתא וכיוצא בו : (יא) חלודים בה פי' שהם מעלים בה חלודה וקנפון אחר מיתה ובלים נפוכה : (יב) שהיא ראשית פי' שאר כל הכראים סינאי כלם מתנה וגיף דרים מלשון גוף ונפשות : (יג) לשנית ערב פי' שכלן נמלא עם הארץ כן דכתיב הוא ללא עיוספה תפלתו לכנס ממש דוק כי אם לאן סזס שבני בנין יושב להסתכדוד שלא יססיקי בו הכריות :

כן אינו יודע איזו עיקר ואיזו שפל אלא ודאי כדברי ר' ישמעאל מה מוזה אחת אף תפילין תפלה אחת. אמר ר' יודן א"כ למה נאמר לשמור מוזהות פתחי. שאם יהיו לו לאדם שני פתחים הייב ליתן מוזה בזה ובוזה. לכך נאמר לשמור מוזהות פתחי. כי מוצאי מצא חיר אמר הקב"ה כל מי שהוא מצוי בר"ת אף אני מצוי לו בכל מקום לכך נאמר כי מוצאי מצא חיים. ויפק רצון מי"י. כל מי שהוא מפיק בר"ת ומלמדו ברבים אף אני בעת רצון מפיק לו רצון לכך נאמר ויפק רצון מי"י. וחוטאי חומס נפשו כל משנאי אהבו מות. אמר הקב"ה לרשעים אם חוטאים אתם לפני סבורין אתם שיש לי הפסד בנפשכם. נפשכם אתם מפסידין לכך נאמר וחוטאי חומס נפשו. סבורים אתם שיש לכם חיים מיתה אתם גורמים לעצמיכם שנא' כל משנאי אהבו מות :

ט חכמות בנתה ביתה. זו התורה שבנתה כל העולמות. חצבה עמודיה שבעה שנחצבה משבעה רקיעים ונתנה לבני אדם. ד"א חכמות בנתה ביתה מהו. אלא אמר הקב"ה אם זכה אדם ולמד תורה וחכמה חשוב לפני הקב"ה כמו שברא שמים וכאנו העמיד כל העולם כולו. חצבה עמודיה שבעה. (א) אלו שבעה ארצות. אם זכה אדם ומקיימה נחל שבע ארצות אם לא קיים מתחלק לשבע ארצות. טבתה טבתה מסכה יינה א"ר אבהו זו אסתר המלכה. שבשעה שהגיע צער גדול לישראל בימי מרדכי מה עשתה התקינה סעודה לאחשורוש ולהמן הרשע נשתכרו יין ביותר וכסבור היה המן בעצמו שחלקה לו כבוד והוא לא היה יודע שפרשה לו מצודה שמתוך ששכרתו יין קנתה לה אומתה לעולם. אף ערכה שולחנה שעלכה לה שולחן בעוה"ז ולעוה"ב שכל המועדים (ב) יהיו במלך וימי הפורים לא יהיו נבטלין. לעולם שנא' (אסתר ט) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. אף ימי הכפורים אינן בטלין לעולם שנא' (ויקרא טז) והיתה זאת לכם לחקת עולם. ד"א אף ערכה שלחנה זו התורה שערכה שולחן למי שמתעסק בה בעוה"ז ובעוה"ב. ד"א אף ערכה שלחנה מעשה בר' עקיבא שהיה חבוש בבית האסורין אחר מיתת רבי שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל גזרה מלכות הרשעה שמר על ישראל שלא יעסקו בתורה מה עשה ר"ע הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ודרש. בא פפוס בן יהודה ומצאו לר"ע שהיה עוסק בתורה ודורש ומקהיל קהלות ברבים אמר לו עקיבא אי אתה מתירא סאומה זו אמר לו אתה הוא פפוס שאומרים עליך שחכם גדול אתה אי אתה אלא פפוס אמשול לך משל למה הרבר דומה לשועל שהיה מהלך על שפת הים וראה דגים שהיו מתחבאים בים. אמר להם מפני מה אתם מתחבאים אמרו לו מפני רשתות ומכמורות שבני אדם פורשין לנו אמר להם עלו ליבשה ונדרור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבתות אתה אי אתה אלא שיטה ומה עכשיו שאנו עומדים במקום חיותינו אנו מתייראין אם אנו עולין ליבשה על אחת כמה וכמה. אף אנתנו מה עכשיו שאנו יושבין ועוסקין בתורה שכתוב בה כי הוא חיך ואורך ימך כך אנו מתייראין. אם אנו יושבין ובטלין עאכ"ז אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפס את ר"ע ותבשוהו בבית הכוהר ותפסו את פפוס בן יהודה ותבשוהו אצלו. אמר לו ר"ע פפוס למה הביאך לכאן. (ג) אמר לו אשריך ר"ע שנתפסת על ד"ת ואוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. והיה יהושע הגרסי משמשו בכל יום והיה מכניס לו מים במדה יום אחד מצאו שומר בית האסורין אמר לו היום מימך מרובים שמא לחתור בית האסורין אתה מבקש שפוך חציין ותן לו חציין. כיון שבא אצל רבי עקיבא. אמר לו תן לי מים ליטול ידי אמר לו רבי כדי שתיה אין מספיקין וליטול יריך מספיקין. אמר לו ומה אעשה שהרי אמרו חכמים כל המזולזל בנטילת ידים נעקר מן העולם כושב שאמות מיתת עצמי ואל אמות שתי מיתות. כשהגיע יום הכפורים היה יהושע הגרסי נפטר ממנו והלך לביתו אותו היום היה רבי עקיבא מיתדין קומי מורגוסרופוס ואתת ענתא דקריאת שמע והוון מטרקין לבשריה במסרקא דפרזלא ותקלין לבשריה במקודא וקרי ק"ש וגחין אמר לו סבא סבא או חרש אתה או מבעט ביסורין אתה. אמר לו תיפח רוחיה דההוא גברא לא חרש ולא מבעט ביסורין אני. אלא כל ימי הייתי קודא את הפסוק הזה (דנניס ז) ואהבת את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. רחימתיה בכל לבי רחימתיה בכל ממוני ובכל נפשי (ד) לא הוה בדיקא די וכיון דמטית לי בכל נפשי ואתת עונתה דקריאת שמע

פירוש מהר"י בהן

(א) אלו ז' אלפים עיין בלמוד רבס סוף פקסס נחשס ססניטי : (ב) וכו' בטלין עיין בפסוק סרשכ"א זיל כמו לנ : (ג) אמר לו סי' אוסו נשע אל' כן : (ד) לא כוכ בדיקא לי סי' לא סייתי כדוק ככן אם אקיימונו אם לא :

שמע (ה) לא אפלגית עליה בג"כ אנא קרי שמע וגחין: ואף תלמידיו אמרו לו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק ובכל נפשך ואפ"ל הוא נוטל את נפשך ואמרתם אימת גיבא לירי ואקיימו ועכשו בשבא לירי לא אקיימו. וצאתה נשמתו באחר ויצתה בת: קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד: לאחר שהיה מת לא הניתוהו לקוברו והתוורוהו לבית האסורין: ושכב שם שר בית הסוהר לשמרו בא: אליו הצדיק ועמד על פתח והושע הגרס: אמר לו: שלום עליך רבי א"ל שלום: עליך רבי ומורי אמר לו: מי אתה בלום אתה צריך אמר לו: כהן אני ובאתי להגיד לך שר"ע מת בבית האסורין. מיד הלכו שניהם לבית האסורין. ויצאו דלת שער בית האסורין פתוח ושר בית הסוהר היה ישן וכל מה שהיו בבית הסוהר היו ישנים (ו) והושיב את ר"ע על המטה ויצאו מיד נטפל לו אליהו זכור לטוב ונטלו על כתפו: וכשראה יהושע הנרסי כך אמר לאליהו רבי והלא אמרת לי כהן אתה והלא כהן אסור להטמא למת. אמר לו חייך רבי יהושע בני ח"ו שאין מוטא בצדיקים אף לא בתלמידיהם והיו מולוכין אותו כל הלילה עד שהגיעו אצל אנטיפטרס של קוצרים: כיון שהגיעו לשם עלו שלש מעלות ויהרו שלש מעלות: ונפתחה המערה לפניהם וראו שם במערה כסא וספסל ושלחן ומטה ומנורה: והשכיבו לר"ע על המטה ויצאו. כיון שיצאו נסתמה המערה ודלקה הנר על המטה: וכשראה אליהו זכור לטוב כן פתח ואמר אשריכם צדיקים ואשריכם עמלי תורה: ואשריכם יראי שמים שננו לכם זממן לכם ומשומה לכם מקום בג"ע לע"ל. אשריך ר"ע שנמצא לך מלון טוב בשעת פיתתך: וועליך נאמר חכמות: בנתה ביתה וגו'. וישבה לפתח ביתה וגו' שבחה שבחה מסכה יינה אף (ז) ערכה שלחנה וגו' על ענין השלחן ומטה ומנורה: הערכים שם בתוך המערה: וועוד מעשה היה בימי ר"ל גמליאל הזקן שהיו מסובין אצלו והיה טבב עבדו עוכר ומשמשו. אמר ר"א בן עזריה אי לך כגען שחיבת בין צדיקים בין רשעים: יבין הוא שיהא טבי וישוב ואני משמשו. א"ר ישמעאל מצינו גדול שישמש אברהם גדול העולם היה ושמש ערבים. אמר רבי מרפון מצינו (ח) גדול מכהן מה פהן משמש את ישראל בנוס הכפורים. אמר להן רבן גמליאל הנחתם כבודו של מלך מרבי המלכים הקדוש ברוך הוא ואתם עוסקים בכבודו של ב"ה הקב"ה ברא עולמו משיב רוחות מוריד חמה מוריד גשמים מברית מללים מגדל צמחים ועורך שלחן לכל אחד ואחד: דכתיב (ספ"ט כג) תערוך לפני שלחן נגד צוררי וגו' וכל כך למה בזכותה של תורה: לפיכך היה מתבא שלמה בחכמתו ואמר אף ערכה שולחנה. אמר רבי יהסיה בוא וראה כמה גדול כבוד התורה שאלו לא דיין לחכמים שהיא עורכת להם שלחן: אלא שהיא מוספת להם חכמה על חכמתם: הה"ה תן לחכם ויחכם עוד. ומתוך שהוא מקרב נפשו לשמוע ד"ת אף היא מוספת לו יראה שנאמר החלת חכמה יראת יי'. זו היא התורה שקרמה לכל העולם כלו: ודעת קדושים בינה אלו בעלי תלמוד שבשעה שהיו שביין ומבינין כל דבר ודבר שיש בו דומין למלאכי השרת שיש בהם בינה ונקראים קדושים: שנאמר (דניאל ז) וריגא יהיב לקדושי עליונין. ומין שנקראו ישראל קדושים. שנא' (ספ"ט ז) לקדושים אשר בארץ המה: ואדירי כל חפצי בם. ארבעה נקראו אדירים ואלו הן הקב"ה וישראל והמים מצרים: הקב"ה נקרא אדיר שנאמר (ספ"ט ז) אדיר במרום יי. וישראל נקראו אדירים שנאמר (ספ"ט ז) ואדירי כל חפצי בם: מים נקראו אדירים שנאמר (ספ"ט ז) מקולות מים רבים אדירים משברוים: מצרים נקראו אדירים שנאמר (יחזקאל לז) אותה זכנות גוים אדירים: ויבא הקב"ה שהוא אדיר בשביל ישראל שנקראו אדירים ויפדע מן המצרים שנקראו אדירים: ויבא אדירי כל חפצי בם: אלו חכמים שיודעין חפציה של תורה: דבר אחר ואדירי כל חפצי בם: אלו ישראל שהם חפצו של הקדוש ברוך הוא. ד"א ואדירי כל חפצי בם: אלו ישראל שחפצים במצות. ד"א אמר הקב"ה כל זמן שישראל עושין רצוני אף אני אעשה חפצם: אמר ר"א עשה רצוני כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצוני שכך אמר דוד (דס"א כט) כי כמך הכל ומידך נתנו לך: אם אתה עושה כך הוא מאריך לך ימים: ומסיף לך שנים שנאמר כי בני ירבו ימך ויסיפו לך שנות חיים וכתוב אחריו: אם חכמת חכמת לך. משל לאחד עני ואחר עשיר והיה העשיר אומר לעני בכל יום כמה נכסום יש לי כמה כסף וזהב יש לי. והנה העני אומר לו מכל עושר שקך אין לי ממנו הנאה כל מה שקנית לעצמך קנית. כך הקב"ה אומר לחכם בני אע"פ שקנית חכמה

פירוש מהר"י כהן: (ה) לא אפלגית עליה כ"כ אנא קרי שמע וגחין: ואף תלמידיו אמרו לו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק ובכל נפשך ואפ"ל הוא נוטל את נפשך ואמרתם אימת גיבא לירי ואקיימו ועכשו בשבא לירי לא אקיימו. וצאתה נשמתו באחר ויצתה בת: קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד: לאחר שהיה מת לא הניתוהו לקוברו והתוורוהו לבית האסורין: ושכב שם שר בית הסוהר לשמרו בא: אליו הצדיק ועמד על פתח והושע הגרס: אמר לו: שלום עליך רבי א"ל שלום: עליך רבי ומורי אמר לו: מי אתה בלום אתה צריך אמר לו: כהן אני ובאתי להגיד לך שר"ע מת בבית האסורין. מיד הלכו שניהם לבית האסורין. ויצאו דלת שער בית האסורין פתוח ושר בית הסוהר היה ישן וכל מה שהיו בבית הסוהר היו ישנים (ו) והושיב את ר"ע על המטה ויצאו מיד נטפל לו אליהו זכור לטוב ונטלו על כתפו: וכשראה יהושע הנרסי כך אמר לאליהו רבי והלא אמרת לי כהן אתה והלא כהן אסור להטמא למת. אמר לו חייך רבי יהושע בני ח"ו שאין מוטא בצדיקים אף לא בתלמידיהם והיו מולוכין אותו כל הלילה עד שהגיעו אצל אנטיפטרס של קוצרים: כיון שהגיעו לשם עלו שלש מעלות ויהרו שלש מעלות: ונפתחה המערה לפניהם וראו שם במערה כסא וספסל ושלחן ומטה ומנורה: והשכיבו לר"ע על המטה ויצאו. כיון שיצאו נסתמה המערה ודלקה הנר על המטה: וכשראה אליהו זכור לטוב כן פתח ואמר אשריכם צדיקים ואשריכם עמלי תורה: ואשריכם יראי שמים שננו לכם זממן לכם ומשומה לכם מקום בג"ע לע"ל. אשריך ר"ע שנמצא לך מלון טוב בשעת פיתתך: וועליך נאמר חכמות: בנתה ביתה וגו'. וישבה לפתח ביתה וגו' שבחה שבחה מסכה יינה אף (ז) ערכה שלחנה וגו' על ענין השלחן ומטה ומנורה: הערכים שם בתוך המערה: וועוד מעשה היה בימי ר"ל גמליאל הזקן שהיו מסובין אצלו והיה טבב עבדו עוכר ומשמשו. אמר ר"א בן עזריה אי לך כגען שחיבת בין צדיקים בין רשעים: יבין הוא שיהא טבי וישוב ואני משמשו. א"ר ישמעאל מצינו גדול שישמש אברהם גדול העולם היה ושמש ערבים. אמר רבי מרפון מצינו (ח) גדול מכהן מה פהן משמש את ישראל בנוס הכפורים. אמר להן רבן גמליאל הנחתם כבודו של מלך מרבי המלכים הקדוש ברוך הוא ואתם עוסקים בכבודו של ב"ה הקב"ה ברא עולמו משיב רוחות מוריד חמה מוריד גשמים מברית מללים מגדל צמחים ועורך שלחן לכל אחד ואחד: דכתיב (ספ"ט כג) תערוך לפני שלחן נגד צוררי וגו' וכל כך למה בזכותה של תורה: לפיכך היה מתבא שלמה בחכמתו ואמר אף ערכה שולחנה. אמר רבי יהסיה בוא וראה כמה גדול כבוד התורה שאלו לא דיין לחכמים שהיא עורכת להם שלחן: אלא שהיא מוספת להם חכמה על חכמתם: הה"ה תן לחכם ויחכם עוד. ומתוך שהוא מקרב נפשו לשמוע ד"ת אף היא מוספת לו יראה שנאמר החלת חכמה יראת יי'. זו היא התורה שקרמה לכל העולם כלו: ודעת קדושים בינה אלו בעלי תלמוד שבשעה שהיו שביין ומבינין כל דבר ודבר שיש בו דומין למלאכי השרת שיש בהם בינה ונקראים קדושים: שנאמר (דניאל ז) וריגא יהיב לקדושי עליונין. ומין שנקראו ישראל קדושים. שנא' (ספ"ט ז) לקדושים אשר בארץ המה: ואדירי כל חפצי בם. ארבעה נקראו אדירים ואלו הן הקב"ה וישראל והמים מצרים: הקב"ה נקרא אדיר שנאמר (ספ"ט ז) אדיר במרום יי. וישראל נקראו אדירים שנאמר (ספ"ט ז) ואדירי כל חפצי בם: מים נקראו אדירים שנאמר (ספ"ט ז) מקולות מים רבים אדירים משברוים: מצרים נקראו אדירים שנאמר (יחזקאל לז) אותה זכנות גוים אדירים: ויבא הקב"ה שהוא אדיר בשביל ישראל שנקראו אדירים ויפדע מן המצרים שנקראו אדירים: ויבא אדירי כל חפצי בם: אלו חכמים שיודעין חפציה של תורה: דבר אחר ואדירי כל חפצי בם: אלו ישראל שהם חפצו של הקדוש ברוך הוא. ד"א ואדירי כל חפצי בם: אלו ישראל שחפצים במצות. ד"א אמר הקב"ה כל זמן שישראל עושין רצוני אף אני אעשה חפצם: אמר ר"א עשה רצוני כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצוני שכך אמר דוד (דס"א כט) כי כמך הכל ומידך נתנו לך: אם אתה עושה כך הוא מאריך לך ימים: ומסיף לך שנים שנאמר כי בני ירבו ימך ויסיפו לך שנות חיים וכתוב אחריו: אם חכמת חכמת לך. משל לאחד עני ואחר עשיר והיה העשיר אומר לעני בכל יום כמה נכסום יש לי כמה כסף וזהב יש לי. והנה העני אומר לו מכל עושר שקך אין לי ממנו הנאה כל מה שקנית לעצמך קנית. כך הקב"ה אומר לחכם בני אע"פ שקנית חכמה

לנפשך קניית לכך נאמר אם תכמת חכמת לך רבי אליעזר היה דורש אם חכמת בתורה כאלו משמח להקב"ה שנתן לך חכמה שנאמר אם חכמת חכמת לך לזה שנתן לך חכמה. ולצת לברך תשא ולא לאחרים עמך אם גדלת עצמך בדברי ליצנות לברך תשא. ד"א אם חכמת חכמת לך הרי זה אומר לתלמיד חכם תמן תנינן אם עמלת בתורה יש לי שכר הרבה ליתן לך ואם בשלת מן התורה יש לך בשלן הרבה כנגדך. ד"א ולצת לברך תשא אשת כסילות הומיה נמצא כסיל כאשר זונה מה הכסיל מתנאה והומיה כך אשה זונה היא מתנאה בזנותה ומה הכסיל מתנאה ואינו יודע מה עתיד להיות בסוף כך אשה זונה מתנאה ואינה יודעת מה יהיה בסוף זנותה שנאמר אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה:

ד"א אשת כסילות הומיה. זו חוה ששמעה לנחש ועברה על ציווי של הקב"ה ולא עורר אלא שהחטיאה לאדם הראשון (ט) מה כתיב אחריו וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת לקרא לעוברי דרך המישרים אורחותם מלמד שנתגרה תשובה לדורות ואמר אשרי מי שמישר אורחותיו ואינו חוטא ואוי לו למי שאינו מיישר ארעותיו ונתחייב כמו (י) שנתחייבתי שנאמר מי פתי יסור הנה חסר לב ואמרה לו כל מי שחמר דעת ילמד ממני שגנבתי רצונו של הקב"ה ודעתו של אדם הראשון ומצאתי מתוק לשעה ואח"כ היתה מרה שנאמר ואחריתה מרה כלענה חרה כחרב פיות (משלי ס) ולחם סתרים ינעם אפילו אדם חוטא עם אשת איש בסתר אין שם מי שרואה אותו ואינו יודע שיש שומרין אותו בכל מקום שהולך ומגידין מעשיו להקב"ה ליום הדין שנא' ולא ידע כי רפאים שם. ובסוף מה הוא אומר בעמקי שאול קרואיה. מכאן היה רבי ישמעאל דורש אשרי אדם שמרחיק עצמו מן העבירה ומדבק בדרכיו של הקב"ה ובתורה ללמדך כשאדם מדבק בו ובתורה משמח בוראו לפיכך שלמה נתנבא בחכמתו ואמר.

י משלי שלמה בן חכם ישמח אב. אין אב אלא הקב"ה שהוא אב לכל העולם שנאמר (מהליס סח) אבי יהומים ודיין אלמנות. ד"א בן חכם ישמח אב זה שלמה שהיה חכם ביותר ששמח הקב"ה בחכמתו. ובן כסיל תוגת אמו זה המן הרשע ששמע לעצת אשתו ונתלה על העץ שנא' (אסתר ח) ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה חמשים אמה. ואומר (סס ז) ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחכמת המלך שככה. ומכל עשרו לא היה לו לפדות את עצמו ללמדך בשמנעת מפלתן של רשעים אין מועיל להם מסונם שנ' (משלי יא) לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות ונאמר (כאן) לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות שתי צדקות למה אחת שמצלת מדינה של גיהנם ואחת שמצלת ממיתה משונה ואיזו היא שמצלת (א) מן הגיהנם אותה דכתיב בה עברה דכתיב (נפיה ה) יום עברה היום ההוא. ואיזו היא שמצלת ממיתה משונה זו היא צדקה שנוהנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה. ר"ע בן יעקב אומר זו נפש צדיק שהוא נפטר מן העולם (ב) בלא חטא. כתוב אחר אומר וצדקה תציל ממות וכתוב אחר אומר (מהליס פס) מי גבר יחיה ולא יראה מות כיצד יתקיימו שתי מקראות הללו אמור מעתה מי גבר יחיה ולא יראה מות זו היא מיתה כדרך כל הארץ וצדקה תציל ממות זו היא מיתה משונה שממנה הצדקה מצלת. כתוב אחר אומר (סמות לד) נקה וכתוב אחר אומר לא ינקה אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר נקה כיצד נתקיימו שתי כתובים הללו מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים:

תמן תנינן על (ג) ארבעה חלוקי כפרה שאל רבי מתיא בן חרש את ר"א בן עזריה ברומי. שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש אמר לו שלשה הן ותשובה עם כל אחת ואחת מהן. עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה אינו זו משם עד שמוחלין לו מיד שנאמר (ימיה ג) שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם וגו'. עבר על לא תעשה ועשה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר שנאמר (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני י"י תטהרו. עבר אדם על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין ויכורין מטרקין שנאמר (מהליס פס) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים

פירוש מהר"י בהן
 (ט) מה כתיב אחריו סי' ללנו כזה שכתוב מזהרת נקרא דויסנה לפתח וגו' על הסוכה שאף אם חטא בכל המצוות ושוב וישר אורחותיו כדמבאר והולך: (י) שנתחייבתי סי' כן אמר שלמה:
 (א) כן בניכנס סי' איזו מאלו שני כתובים של וצדקה תציל וגו' מיידי בניכנס וקאמר סאוי דכתיב גכיס לסין עכרה כי אלל גיכנס נמי כתיב יוס עכרה וחוטו קרא דכתיב. ציה וצדקה תציל ממות להוד מיידי מיתה סנעית כששטו.
 ושוב מכלי דלאו כל צדקה תציל ממות משונה כי אם אחת שניתנה ואינו יודע וכו': (ב) בלא חטא סי' זהו וצדקה תציל ממות המיוהר לומר שצדקה תציל ממות משונה כששטו מן העולם בלא חטא ועיין בלקוט דמיידי להאי דרוס אקרא דלא ירעב י"י נפש צדיק ככחוב אחר קרא דלא יועיל כון וגו' וכמוכר גס כאן לקטן: (ג) ארבעה חלוקי

ובנגעים עונם: אבל כל מי שיש בידו חלוק השם אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה סמקת שנאמר (ישעיה כג) ונגלה באזני יי צבאות אס: יכופר העון הזה לכם (ד) עד המותו וגו': ד"א שאל את רבי יהושע אמר לו מקרא זה במה הוא מדבר במתי תוצה לארץ או במתי ארץ ישראל (ה) ומהו אומר ארמיתם סכפרת עליהם שנאמר (זכריה לג) וכפר ארמיתו עמו. אמר לו תאמר אף צדיקים תומאין כך סתכפרין אף כן אמר לו בני אם רשעים סתכפרין אף צדיקים לא כ"ש בא וראה מה אמר שלמה בחכמתו שאין הצדיקים נפטרים מן העולם עד שהוא מוחל להם עונותיהם שנאמר:

לא ירעיב יי נפש צדיק שהוא נפטר לבית עולמו בלא חטא. והות רשעים יהרוף. שהוא דוחפם ליום הדין. ד"א לא ירעיב יי נפש צדיק. זה תלמיד חכם שכל זמן שהוא מתעסק בתורה בחנים. אם נתעלם ממנו פרק אחד או דבר מתלמודו אינו נפטר מן העולם עד שבאין מה"ש וסודרין לפניו בשביל שלא יהא לו בושת פנים לפני הקב"ה לע"ל. לכך נאמר לא ירעיב יי נפש צדיק. רבי סימון אומר אלו הצדיקים שאפילו בחייהם אין הקב"ה מצריכן לבריות: והות רשעים יהרוף. שהוא דוחפם לשרה של גיהנם. ד"א לא ירעיב יי נפש צדיק בשעה שהוא משמר (ו) אורח חיים ואין חיים אלא תורה שנא' (משלי ד) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו - מרפא. ומנין לתלמיד שצריך לשמור שנאמר אורח חיים (ז) שומר מוסר ועוזב תוכחת מתעה. מהו ועוזב תוכחת מתעה. אמר רבי אלכסנדרו כל תלמיד חכם שהוא עוזב דברי תורה מעדין עליו כאלו מתעתע במי שאמר והיה העולם. ולא עוד אלא כיון שעוזב דברי תורה בעולם הזה הקב"ה עוזבו לעולם הבא. לכך נאמר ועוזב תוכחת (ח) מתעה. אמר רבי חנינא בן דוסא אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד שנא' וצדקה תציל ממות שיש בה כח להציל אותו מיום הדין. ואפילו נתחייב אדם ברבר עבירה. יכולה להציל אותו מיום הדין. שנאמר צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו הרי מבאן לתלמיד חכם שעבר בדבר עבירה שהוא מצלת אותו. (ט) צדיק גמור מנין אמר ר' יעקב א"צ לומר שמעשיהן מצילין אותם:

אמר רבי ישמעאל בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדרון את כל העולם כולו בעמק יהושפט. וכוון שתלמיד חכם בא לפניו אומר לו כלום עסקת בתורה אמר הן אומר לו הקב"ה הואיל והודית אמור לפני מה שקרית ומה ששנית מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יהא תפוס בידו ומה ששנה תהא תפוס בידו שלא תשיגהו בושה וכלימה ליום הדין. היה רבי ישמעאל אומר אוי לאותה בושה אני לאותה כלימה ועל זה בקש דוד מלך ישראל בתפלה ובתחנונים לפני המקום ואמר (תהלים ה) יי בקר (ו) תשמע קולי וגו'. בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה. הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברין בו כזאבי ערב והם נוטלין אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני סדרים או שלשה. הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם אם אומר להם הניחותו מוטב (יא) ואם לאו עושין לו במדרשו ראשון ראשון. בא מי שיש בידו הלכות אומר לו בני תורת כהנים למה לא שנית שיש בו מומאת שרצים מומאה וטהרה מומאת ננעים וטהרת ננעים מומאת נהקים וטהרת נהקים מומאת בתים וטהרת בתים מומאת זבין וטהרת זכות מומאת לידה וטהרת לידה מומאת מצורע וטהרת מצורע כדר וידו של יום הכפורים וגזירה שוה ודיני ערכים וכל דיני ישראל שהן דנין בהוכו. בא מי שיש בידו תורת כהנים. הקב"ה אומר לו בני המשה הומשי תורה למה לא שנית שיש בהן קריאת שמע תפילין ומזוזה

פירוש מהר"י כהן

חלוקי כפרס ביוםא סלק יום הכפורים דף ס"ו: (ד) עד תמונתו וגו' עיין ס"ו כל הענין ברש"י בגמרא: (ה) ומכו אומר פי' ומס יאמר אס כן אס יכופר וגו' הלא ארמית ארץ ישראל בעלמא מקפרת שנאמר וכו' והשיב רבי יהושע לריך אתה לומר שאף לדיקים הוטאים והס הם סכסכתין כן הוא מעמס קדושת הארמא ואס יכופר וגו' מיידי כרשעים חזר רבי אליעזר ואמר אף כן כלומד כחמים וכו' כמי נמי הווי שיהיה כפרה קלה לצדיקים שהוטאין הלא ראוי להיות עונשם יותר גדול על ירך וכיבוי נשערה מחד והשיב ר' יכופר בני אס רבעים וכו'. כלום אמר שלמה עליו השלום לא ירעיב וגו' שקודם שנפטרים מוחל להם וק"ל: (ו) אורח חיים פי' כמו סתוב אחר כך למטה בענין. פעלה צדיק לחיים סומר וגו' וכדמסיים: (ז) שומר מוסר עיין לקמן בסמוך וכן על מה שאמר בסמוך חין לך לדיקא שמלל וכו' הלא חודס כלכד שג' ולדיקא וכו' גס זכ יעווין שס: (ה) מטעה פי' מטעה אס עלמו נעס"ב שסוף נידת נחעפ ונעוז שס: (ט) מניין פי' מסכרל דלעיל שראוי יותר ליענש אס ימטל וחסב נמי דק"ו הווי שזכ יכ לו גס מעשו סטובים עם תורתו שמללין אותו: (י) השמע קולי וגו' פי' וכחייב אחריו בקר אערון לך וככר המדרש ביאורו ביאמר על זה חזי סכקס ומתשלל שלטנין בקר השמע קולי על שבוים הדין שנעמיד סנקרל בקר אערון והסדר להנך בעל סס כל תלמודי: כמדדשו ראשון פי' אס אומר הקב"ה לחיקי ומחירי סניכנס סיניחוכו מוטב ועושים כן: (כא) ואס לאו עושים לו כפי מדרשו כלומר כפי חלמודס ועל מה שלא למד מעטסין אותו כן ג"ל:

ומזוה. בא מי שיש בידו חמשה חומשי תורה אומר לו הקב"ה למה לא למדת אנדה ולא שנית שבשעה שהחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהן של ישראל ורא עוד. אלא שבשעה שהן עונין אמן. יהא שמה רבה אפילו אם נחתם גזר דינם אני מוחל להם ומכפר עונותיהן. בא מי שיש בו אנדה הקב"ה אומר לו בני תלמוד למה לא למדת שנא' (קהלת א) כל הנחלים הולכין אל הים והים אינו מלא. ואיזה זה תלמוד. בא מי שיש בידו תלמוד הקב"ה אומר לו בני הואיל ונתעסקת בתלמוד צפית במרכבה צפית בגאווה שאין הגייה בעולמי אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבין ועוסקין בד"ת ומציצין ומביטין ורואין והגין המון התלמוד הזה. כסא כבודי האיך הוא עומד. רגל ראשון במה הוא משתמש. שני במה הוא משתמש. שלישי במה הוא משתמש. רביעי במה הוא משתמש. חשמל האיך הוא עומד וכמה פנים הוא מתהפך בשעה אחת. לאיזה רוח הוא משמש. הברק האיך הוא עומד כמה פנים של זוהר נראין בין כתפיו. לאיזה רוח הוא משמש. כרוב האיך הוא עומד לאיזה רוח הוא משמש. גדולה מכולן עיון כסא הכבוד האיך הוא עומד. עגולה הוא כסין מלבן מתוקן הוא כסין גשרים. כמה יש בו. כמה הפסקיש בין גשר לגשר. וכשאני עובר באיזה גשר אני עובר. באיזה גשר האופנים עוברין. באיזה גשר גלגלי המרכבה עוברין. גדולה מכולן מצפרני ועד קדקרי האיך אני עומד. כמה שיעור. בפיסת ידי. כמה שיעור אצבעות רגלי. גדולה מכולן כסא כבודי האיך הוא עומד לאיזה רוח הוא משמש. בשלישי בשבת לאיזה רוח הוא משמש ברביעי בשבת לאיזה רוח הוא משמש. וכי לא זהו הדרי זהו גדולתי זהו הדרי יופי (שבני אדם) מכירין את כבודי במדה הזאת עליו אמר דוד (תהלים קד) מה רבו מעשיך יי. מכאן היה רבי ישמעאל אומר. אשרי תלמיד חכם שמשומר למודו בידו כדי שיהא לו פתחון פה להשיב להקב"ה ליום הדין. לכך נאמר ארח לחיים שומר מוסר. שלא יאמר אדם הואיל ונתחכמתי בתורה בתחלה אלך מעכשיו ואתעסק בממון ובנכסים והוא אינו יודע שאינו מועילים לו כלום שנאמר.

לא יועילו אוצרות רשע. ומהו שיועיל לו דברי תורה שנמשלו בחיים. שנא' ארח לחיים שומר מוסר. וצדקה תציל ממות. תציל מדינה של גיהנם יש לך אדם שהוא נותנה למי שראויה לו ולמי שאינה ראויה לו. יכול אם נותנה לעכו"ם תהא מצדה אותו. הוי אומר אין לך צדקה אלא תורה שנאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות ונו'. ואית מאן דבעי שמעוניה מהכא דאמר רבי יוסי יהא חלקי עם גבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה שהנוטלה יודע ממי נוטלה אבל הנותנה אינו יודע למי נותנה אמר ר' חנינא בן רוסא אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד שנאמר וצדקה תציל ממות אפילו נתחייב ת"ח לדבר עבירה יכולה להציל אותו שנ' (משלי יא) צדיק מצדה נחלץ ונו'. אמר ר"ע מעשיהן של צדיקים מצילין אותן שנא'.

יא צדקת ישרים תצילם. וכל כך למה בשביל זכות התורה שנמשלת בצדקה ונמשלה בחיים שנאמר כן צדקה לחיים. ומרדף רעה למותו. וכי יי לך אדם שמרדף רעה ומיתה לנפשו אלא זה שמגריל ימיו בלא תורה ואמר ר' אבהו זה שמגריל ימיו בליצנות. ורבי זעירא אמר ואית דאמרי זה שמגריל ימיו (א) בדברי רעה שנאמר ומרדף רקים חסר לב. נאמר כאן חסר לב ונאמר להלן (פס ו) נואף אשה חסר לב. ולא עוד אלא שהוא גורם לעצמו רעה בשעת מיתתו לכך נאמר ומרדף רעה למותו. ומה כתיב אחריו תועבת יי עקשי לב. א"ר יוחנן זה שמקשה לבו מלעשות תשובה. והקב"ה קורא אותו תועבה שנאמר תועבת יי עקשי לב. ורצונו תמימי דרך שאם חוזר בו ועושה תשובה קורא אותו תמים. אשריו לזה שתם מעונותיו ועשה תשובה. דבר אחר ורצונו תמימי דרך בא וראה חכמתו של שלמה שכל מה שנתנבא דוד אביו נתנבא הוא. בדוד כתיב (משלי כח) אשרי אדם מפתח תמיד. ושלמה אמר ורצונו תמימי דרך. אמר הקב"ה כל מי שהולך בתמיכות לפני כאלו עשה רצוני. הה"ד ורצונו תמימי דרך. יד ליד לא ינקה רע בא וראה שתי ידיים יש לו לאדם אם גונב הוא באחת ונותן צדקה באחת לא ינקה לעתיד לבא כך הקב"ה אומר לרשעים שני עולמות בראתי לכם אחד לעשות בו מעשים טובים ואחד לשלם בו שכר. עכשיו שלא עשיתם מעשים טובים בעולם הזה כאן מה אתם מבקשים. כן האדם. אדם שבראתי לו שתי ידיים באחת עושה עבירה ובאחת עושה צדקה. ומה כתיב יד ליד לא ינקה רע. ואתם סבורים להנצל מדינה של גיהנם. לא ינקה רע משל לאחד שעבר עבירה ונתן לזונה שכרה לא הספיק לצאת

מפתח

פירוש מהר"י בהן

(6) בדברי רעס פי' דבר פניני :

מפתח ביתה עד שבא עני אחד ואמר לו תן לי צדקה ונתן לו אומר לעצמו אילולי לא רצה הקב"ה לכפר בי עונותי לא בא עני זהה לידי שנתתי לו צדקה : אמר לו הקב"ה רשע אל תחשוב כך אלא לך למוד מחבתו של שלמה שאמר יד ליד לא ינקה רע . ר"א שאל את רבי יהושע מהו יד ליד לא ינקה רע מה הירד הווי שהוא אוכלת עם חברתה אם אדם עושה מציה באחת ונתחייב באחת אין זו מכפרת על זו דכתיב יד ליד לא ינקה רע : ד"א אדם שיש דבר בינו ובין חברו הוא נשבע בפיו ומבטל בלבו : תאמר שהוא מנקה ד"ל יד ליד לא ינקה רע נאמר כאן לא ינקה ונאמר להלן בעשרת הדברות כי לא ינקה מה דבור האמור להלן על השבועה אף כאן על השבועה : א"ר אלעזר לא כן שהרי סיפוי שה פסוק מפרש וזרע צדיקים נמלט . אם ראית צדיק שהוא בן אבות לא במהרה הוא חוטא למה שהוא מתחשב ואומר אכחיש יצרי ולשעה ולא אאבד עולמי ולשעה ונסצא נמלט מדינה של גיהנם לכך נאמר וזרע צדיקים נמלט אבל רשע אינו אומר כן אלא הולך אצל זונה ונשבע לה בשביל לעשות תאות יצרו ואח"כ עובר על השבועה ורוח הקודש משיבה ואוטרת רשע לא דייך שעברת עבירה אלא הזכרת שמי על דבר שקתחייב לא חנקה מדינה של גיהנם : אמר רבי סימון (ב) מפני מה קורא אותו רע מפני יצרה הרע שנקרא רע שנאמר (נחלסי' ו) כי יצרה לב האדם רע מנעוריו והוא רע שנאמר יד ליד לא ינקה רע וכתיב וזרע צדיקים נמלט שהקב"ה נותן בלבם של צדיקים שלא יחטאו כדי שינצלו מדינה של גיהנם לכך נאמר וזרע צדיקים נמלט . גוס זהב באף הזיר אם אתה נותן כלי זהב באף הזיר הוא הולך ומלכלכו בפיט ובצואה או בביב ואינו מדיחו כך אם הולך ת"ת אצל הזונה ועושה צרכיו עמה (ג) אינו מקלקל תורתו לכך נאמר גוס זהב באף הזיר אשה יפה וסרת טעם אמר רבי אלכסנדר שכתב טעמה של תורה ממנו אבל כל מי שעובר על פתח ביתה ואינו נזהר ונשבע נפתח ליפיה הקב"ה קורא לו צדיק שנאמר : וזהו המצוי : **תאות צדיקים אך טוב** . תקות הרשעים עברה מהו עברה אמר רבי יוחנן שעברה תקות של רשע באוהתי (ד) עבירה שעברה : נ"ל יצירה דת יצירה דת : **יש מפור ונוסף עוד** . א"ר אבהו אם ראית אדם מפור מעותיו לצדקה הוי יודע שהוא מוסף ע"ד שנאמר יש מפור ונוסף עוד . וחושך מושר אך למחסור ארשב"ג א"ר יוחנן אם ראית אדם שמונע עצמו מן הצדקה הוי יודע שהוא מתחסר שנאמר וחושך מושר אך למחסור . ד"א יש מפור ונוסף עוד : אם ראית דור שחביבין עליו ד"ת הוי מלכדין (ה) ולכדין תורה וחושך מושר אך למחסור אם ראית דור נשהן רציין לדברג תורה ואין אתה מלמד תורה מתחסר מלמוד שמתוך שאתה מלמד אתה למד שנאמר ונפש ברכה תרושן ומרוה גם הוא יורה . ורא עוד אלא כל מי שמונע תורה ואינו רוצה ללמד עתדין מלאכי השרת (ו) לנקוב אותו ככברה ולא עוה אלא עולא אמר שאפי' עוברין במעי אמן הם מקללין אותו שנא' מונע בר יקבוהו לאום ואין בר אלא תורה שנא' (מלסי' ב) נשקו בר פן יאנף ואין יקוב אלא לשון קלה שנאמר (נמדנר יב) ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ואין לאום אלא עוברין שנאמר (נחלסי' כו) ולאום מלאום יאמץ . וברכה (ז) לראש משביר . אמר רבי תנחומא כל המקיים תורתו בעולם הזה לעתיד לבא עתידה היא להיות עטרה על ראשו . **שוחך טוב יבקש רצון** . אם ראית אדם שהוא מדבר טוב על חברו אף מלאכי השרת הוי מדברין עליו זכות טוב לפני הקב"ה ה"ר (סמוס לג) ותנותי את אשר אחון . ודורש רעה תבואנו . אם ראית אדם שהוא מדבר רעה על חברו אף מלאכי השרת מדברין עליו רעות ותנופה לפני הקב"ה כמה דאתאומר (מלסי' ז) ישוב עמלו בראשו וגו' . ד"א ודורש רעה תבואנו זה המן שהיה דורש רעות של כרדכי מה כתיב אחריו בוטח בעשרו הוא יפול זה המן וכעלה צדיקים יפרחו זה מרדכי ואסתר . ד"א בוטח בעשרו הוא יפול זה פרעה וכעלה צדיקים יפרחו אלו משה ואהרן . א"ר לוי שנים עשירים גדולים היו בעולם אחד בישראל וא' באומות העולם קרח בישראל והמן באומות העולם ושניהן שמעו לנשיהן ונפלו . קרח שמע לאשתו ונפל כיצד כשבא מבית המדרש אמרה לו אשתו מה הלכת חדש לכם

פירוש מהר"י כהן : (ב) קורא אותו רע כי ביאור הפסוק יד ליד לא ינקה רע כי הוא שם המוסא רע לא ינקה בענין יד ליד לכל דרוש ודרוש על פי דרכו דע"כ מלת רע הוא כינוי לאדם כשעל זה ולא כינוי למס שארע לו מדד העונש דאל"כ לא ינקה רעס מכני ליה כלשון נקבה לכן שאל למה נקרא חוטא זה רע . ומשיב מסני סכוא בלמת רע וניסת לומר כרע שנקרא רע : (ג) אינו מקלקל תורתו כוונתו : (ד) עבירה שעברה : (ה) ולמדן מוסר עיין בנכוחות סדק כחואה דף ס"ג פ"א : (ו) לנקוב אותו ככברה כי מסיקוב של ויקוב חור גדלתו דורש חונע בר יקבוהו לאום דכסוק ועיין בילקוט : (ז) לראש משביר עיין בילקוט :

משה בבית המדרש, אמר לה פירש לנו מעשה. אמרה לו מעשה חבלת היו. אמר לה כך דרש ואמר. נאמר לי מפי הגבורה שתעשו לכם ציציה על ארבע כנפי בגדיכם כדי שיהא חבלת. שנא' (נמדנר טו) ונתנו על ציצית הכנף פתיל חבלת. באותה שעה היתה משחקת ואומרת לו ראו כמה (ח) יושב ומשחק. תרע שהוא אומר על כנפי בגדיכם אני עושה לך פלית כולה תכלת. מה עשתה עמדה ועשתה פלית שכולה תכלת נתעסף בו ועמד לפני משה אמר לו מה עשית אמר לו אתה אמרת מעט ואני עשיתי הרבה. השיב משה ואמר (ט) כתיב מוזות ביתך בית שהוא מלא ספרים צריך מוזה או לא. אמר לו ישמעו אוניך מה שפיך מדבר. אמר לו קרח עברת על מצותי של הקב"ה ונתנאית בעשרך באותה שעה עמד משה בכעס לפני המקום ואמר רבש"ע אם קיימין הם דברי תורה הבא עליהם גזרה שנא' (סס טז) ואם בריאה יברא יי ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאולה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את יי. אמר משה לפני המקום רבש"ע אם לא נברא גיהנם תברא. והכתיב (קבלט יג) אין כל חדש תחת השמש אלא לא שאר אלא פתחה של גיהנם שתברא באותו מקום. אר"ל קרה שעשה קרחה בישראל. בן יצהר בן שהרחיח עליו כל העולם כצהרים. בן קהת בן שקיחה שיני מולידיו. בן לוי בן שנעשה לו לוייה לגיהנם. מי גרם לו לפי שבטח בעשרו לכך נאמר בוטח בעשרו הוא יפול. המן מנין ששמע לעצת אשתו ונפל שנאמר (חסמל ד) ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה חמשים אמה ובבקר אמור למלך וגו' א"ר לוי מלמד שהיו כולן בעצה והשיב הקב"ה מחשבתו על ראשו וכן השיבה רוח הקודש ואומרת רשע תשוב מחשבתו על ראשו וכך נעשה לו שנאמר (סס טז) ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה דין שאמר ווי ליה לחייב ווי (י) ליה ליבגר בכדייתה וכל כך למה שבטח בעשרו וכל מה שהיה מתחשב היה רוח הקודש משיבה אותו ואומר לא כמחשבה שחשבת אלא כמחשבה שחשבתני אני שנ' (ישעיה נה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום יי :

יב מרמה בלב חורשי רע וליועצי שלום שכחה א"ר חמא בר חנינא כל מי שהוא מדבר עם חבירו ואוכל ושותה עמו ומדבר עליו לה"ר הקב"ה קורא אותו רע שנאמר מרמה בלב חורשי רע אבל כל מי שאין אוכל ושותה עם חבירו ולא נושא ונותן עמו ומדבר עליו דברים טובים הקב"ה קורא לו שלום שנא' וליועצי שלום שמחה. רבי זעירא משמע להא אפין אחרנין כל מי שישן על מטתו בליכה ותושב בלבו ואומר למחר אני משכים ואעשה עם פלוני טובה עתיד לשכוח עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבא שנא' וליועצי שלום שמחה אמר רבא מה ראה הכתוב לומר וליועצי היה לו לומר (א) וליועץ אלא א"ר לוי אלו שני כליותיו של אדם שמיועצין עמו אחת רטובה ואחת לרעה שר ימין לטובה ושר שמאל לרעה הה"ד (קבלט ו) לב חכם לימינו ולב כסיר לשמאלו וכן דוד אומר (תהלים ז) ובוחן לבות וכליות אלהים צדיק וכי שני לבבות יש לו לאדם אלא הוא אומר אחד יצר טוב ואחד יצר רע והכליות אלו שתי כליות של אדם שהן מיועצין עמו שנאמר וליועצי שלום שמחה ולא עוד אלא שנקראו צדיקים אימתי בזמן שמיועצין את האדם לטובה שנאמר (סס לב) שמחו ביי וגילו צדיקים והרנינו (ב) כל ישרי לב :

לא יאונה לצדיק כל און בשעה שהוא מתהלך בתומו ורשעים מלאו רע זה הוא המדבר אחת בפה ואחת בלב ולא עוד אלא שהקב"ה קורא תועבה שנא' תועבת י"י שפתי שקר ועושה אמונה רצונו זהו שנושא ונותן באמונה. אדם ערום כוסה דעת זה שאינו מתגאה בחכמתו רבי זעירא משמע להא אפין אחרנין.

יג כל ערום יעשה בדעת זהו שאינו מתגאה בחכמתו. וכסיל יפרש אורת זה שמתגאה בחכמתו וכן הוא אומר הולך את חכמים יחכם ורוע כסילים ירוע משל למי שנכנס לחנותו

פירוש מהר"י כהן

(ח) יושב ומשחק סי' ומסתל ככס : (ט) על מוזות ביתך סי' אעפ"כ לריך לניח כמו בענין מוזות שכחוב על מוזות ביתך קומס להטיל כחוב על כל בית וכיס אף שיש בו כרבה כספים כך בענין ג"כ בטלות שכולה חבלת לכן חזר קרח ושאל וכי בית מלא ספרים לריך וכו' ונתחומא בענין כסוגנון אהר דמה שפיך מדבר סי' וכי סכרא כו"ו כמבואר ברש"י אמר לו משכ קרח עכרת וכו' : (י) ליה בנר ככדיוסא סי' זה שאומר במשל אוי לו לרשע אוי לו שכוגד בדברים שקרים לכיוס כדאיתא בסמן סבלשין על ישראל בשקר כענין דרובס ז"ל על פסוק ישנו עם אחד וכו' וכיוצא וכדפוס תוגרמא יש ווי ליה לחייבא ווי ליה כשירותים וסירטו גדול אחד אוי לו לרשע אוי לו מסעודתו כי ע"י סעודס נלכד כמן :

(א) ליועץ סי' דכיוסא דקרא לא קסיא ליה מאי חורשי' חורש מכני ליה לשון יחיד דלכיוסא קאמר אפילו רבים כיוסא חורשים ביחד רע כו"ו אף שאין אחד מהם עשה פעולה שלמה לכדו רקבין כלס יחד אבל כסיוס כו"ו ככותא אסכא דאפילו כיחיד כו"ו ייעוד כסכר כו"ו לכדו זא"כ לימא וליועץ לשון יחיד לרבותא : (ב) כל ישרי לב סי' מהיקב דשמחה שמחה יליף דכליותיו שנאמר כהם וליועצי שלום שמחה נקראים ככך צדיקים :

לחנותו של - בשם אע"פ שאינו מוכר לו ואינו לוקח ממנו הוא יוצא וריחו וריח בגדיו
 מבושמן ואין ריח זו ממנו כל היום עליו הוא אומר הולך את חכמים יחכם ורוע כסילים
 ירוע משר לא שנכנס לחנותו של בורסקי אע"פ שאינו מוכר לו ואינו לוקח ממנו הוא יוצא
 וריחו וריח בגדיו מלוכלך ואין ריחו וריח בגדיו זו ממנו כל היום ועליו הוא אומר ורוע
 כסילים ירוע. כך כל מי שמהלך עמהם כל מי שרואה אותו אומר אלולי לא היה זה חכם לא
 הולך זה אלא עם חכם כמותו וכל מי שמהלך עם כסיל כל מי שרואה אותו אומר אלולי
 שהוא כסיל לא היה הולך עם כסיל זה אלא מפני שהוא כסיל לפיכך מהלך עם כסיל.
 לכך נאמר הולך את חכמים יחכם. מה כתיב אחריו חטאים חרדף רעה. להם ולבניהם
 עד סוף הדורות. ואת צדיקים ישלם טוב. שישלם שכר להם ולבניהם עד סוף הדורות. מה
 כתיב אחריו טוב ינחיל בני בנים מכאן אתה למד שמנחיל טובותיו לבניו ולבני בניו. את
 נפשע (א) מקרית עוז זה לוט שפירש מאברהם. ומדנים כבריא ארטון. שהטיל בריחים בין
 ישראל לעמון ומואב. שנאמר (דברים כג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי וגו'. לתאוה
 יבקש נפרד. זה לוט שפירש מאברהם. ובכל תושיה יתגלע. שנתגלה קלונו בבתי
 כנסיות ובבתי מדרשות דתן עמוני ומואבי איסורן איסור עולם. רב אוכל ניר ראשים.
 אמר ר"ש בן יוחאי העשיר (ב) אוכל את העני בעוה"ז אבל לעולם הבא הקב"ה תובעו ממנו
 שנאמר (תהלים יג) משוד עניים כאנקת אביונים עתה אקום ואמר יי אשית בי שע יפוח
 לו. אמר הקב"ה הגיע זמן שאתבע מכם שוד עניים מה שגזלתם מהם ומה שצערתם אותם.
 ורבי יוסי הגלילי אומר - לא כי אע"פ שאדם חומס וגוזל בעולם הזה אינו יוצא מעולמו עד
 שאחרים בוזין להן ממנו ומהיכן אנו למדים מסופו של פסוק דכתיב ויש נספה בלא משפט
 כך עושים לו בלא משפט. חושך שבטו שונא בנו וכי יש אדם שונא בנו אלא מתוך שאינו
 מוכיחו על דברי חכמים. ועל דרך ארץ נקרא שונא אבל מי שמכה את בנו על החכמה
 ועל התורה הוא נקרא אוהבו שנ' ואוהבו שחרו מוסר. רבי אליעזר אומר מתוך שהקב"ה
 אוהב את ישראל מייסרן בעולם הזה בשעבוד מלכות כדי שתהא להם כפרת עון לכך
 נאמר ואוהבו שחרו מוסר. צדיק אוכל לשובע נפשו זה הממלא נפשו מדברי תורה ובטן
 רשעים תחסר זה שאין בו ד"ת. ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו שאם למד אדם תורה בנערותו
 לא יעזוב בצדקתו (נ"א זקנותו) אלא כל ימיו ימלא נפשו מד"ת. ובטן רשעים תחסר שאם למד
 אדם בנערותו ושכחה אם אינו מחזירה הקב"ה מחסרו מטובה שבגן עדן לעתיד לבא שהקב"ה
 משיבו לעתיד לבא ואומר לו הואיל וחסרת עצמך מדברי תורה בעולם שהיית בואף אני
 מחסרך מן הטובה שצפנתי לצדיקים לעתיד לבא. א"ר לוי בא וראה כמה גדול צפונן של
 צדיקים לעתיד לבא שצפן להם הקב"ה שנאמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראך
 פעלת לחוסים כך נגר בני אדם בינו ובינם לא נאמר כאן אלא נגר בני אדם
 כל באי עולם. רבי יוחנן אומר לא כן אלא מראין לעין מה שיכולה לראות ומשמיעין לאזן
 מה שיכולה לשמוע ומה שהתקין לצדיקים לעתיד לבא לא עין יכולה לראות ולא אזן יכולה
 לשמוע שנאמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. ד"א צדיק אוכל
 לשובע נפשו זה אליעזר עבד אברהם שאמר לאמנו רבקה (נלמדים כד) הגמאיני נא מעט
 מים מכרך גמיעה אחת ובטן רשעים תחסר זה עשו הרשע שאמר ליעקב אבינו (ס"ט כו)
 הלעיטני נא פער פיו אותו רשע כגמל ואמר אנא פתח פומי - (ג) ואת משלח ואויל (פנה
 הקדרה כולה לתוכה) כהדא דתנינן אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין. ד"א צדיק אוכל
 לשובע נפשו זו רות המואביה דכתיב (רות ג) ותאכל ותשבע (ה) ותותר את שמעה מינה
 תרתין או ברכה שרתה בידו של צדיק או ברכה שרתה במעיה של צדקת אלא ממה דכתיב
 ותאכל ותשבע ותותר נראים הדברים שהברכה שרתה במעיה של צדקת. ובטן רשעים תחסר
 אלו אומות העולם. אמר רבי מאיר שאלנו רבי דוסתאי מבי ישבב מהו ובטן רשעים תחסר.
 אמר לנו גוי אחד היה בעירנו ועשה מעודה לכל בני העיר וזמננו עמהם והביא לפנינו מכל
 מה שברא הקב"ה בעורמו בששת ימי בראשית ולא היה שלחנו חסר אלא אגוזי פרך
 בלבד מה עשה נטל את הטבלה מלפנינו שהיתה שוה ששה כברי זהב (ה) ושברה אמרתי

פירוש מהר"י כהן
 (א) מקרית עוז וכו' נסימן י"ה פסוק י"ט ושל אחריו סימן י"ח פסוק א' ונתחכמו משום דסיפוס של זס נדרש על פלס
 איסור עמון מואב שמתלה ושל אחריו נדרש וכלל חושיה על פליסוקן איסור עולם שמדבר בזמן מאוחר וסידר
 את שניהם לכאן מפני שזכו ספק טוב ינחיל בני בנים שלשני זה נדרש בו שמנחיל טובותיו וכו' וכאן ראינו שלוט הנחיל רעותיו
 וטעות סיס ממו שכתב בהנדססים מאז אחר דרוש טוב ינחיל וכו' שלא במקומו וכו' אלנו ב' סקוקים כילא דק דודאי מקומן
 סוף כאשר ציארנו: (ב) אוכל את העני סי' ודרים מלת רשים בלי אל"ף: (ג) ואת משלח וחזיל סי' סוי מערה וסילך את כל
 סקדינה כולל לפי: (ד) וסופר עיין במדש רות: (ה) ושברה כילקוט אין כתיב ושברה רק נטל את סטבלא
 מלפנינו

זו מפני מה עשית כן אמר לי רבי אתה אומר העולם הזה שלנו והעולם הבא שלכם אנו
 אין אנו אוכלין עכשיו אימתי אנו אוכלין וקריתו עליו ובטן רשעים תחסר ארו עכו"ם. ה"א
 צדיק אוכל לשובע נפשו זה חזקיה מלך יהודה אמרו עליו על חזקיה מלך יהודה שהיו
 מעלים על שלחנו שתי אנודות של ירק וליטרא אחת של בשר בכל יום והיו ישראל פליון
 אחריו ואז זה מלך ורצין מלך ומשוש את רצין (ישעיה ס) ומלכות ראויה (ו) לרצין ובן
 רמליהו הה"ד (סס) יען כי מאם העם הזה את מי השילוח ההולכים לאש וגו' זה חזקיהו מלך
 יהודה שהיה מטהר את ישראל במקוה של מ' סאה מנין לא"ש אמר להם הקב"ה אתם אוכלים
 ושבעים. ולכן (סג) הנה ימי מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור
 ואת כל וגו'. ובטן רשעים תחסר זה מישע מלך מואב שהיה נוקד ומה הוא נוקד רועה. ד"א
 צדיק אוכל לשובע נפשו אלו מלכי ישראל ובית דוד ובטן רשעים תחסר אלו מלכי מורה
 ומערב צאן היה עולה לכל אחד ואחד. ה"א צדיק אוכל לשובע נפשו זה הקב"ה אכר
 הקדוש ברוך הוא לישראל בני מבל הקרבנות שאתם מקריבין לפני כלום אני נהנה מהם אלא

רוח ניהוח : י"ח

יד חכמות נשים בנתה ביתה זו יוכבד שהעמידה שלשה צדיקים ושלשתן נעשו פרנסים
 משה על המן אהרן על העננים מרים על הכהן ושלשתן היו נביאים ומנין
 נאמר במשה (דברים לד) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה באהרן נאמר (שמות ד) ואהרן
 אחיך יהיה נביאך ובמרים נאמר (סס טו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן אמר רב
 הונא ומה נבואה נתנבאת אמרה לאביה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל וכיון
 שנוולד נתמלא הבית אורה עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך
 כיון שהשליכותו ליאור עמד אביה ושפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך ועדיין
 היא מחזקת בנבואתה דכתיב (סס) ונתת צב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו ואין יציבה
 אלא רוח הקודש שנאמר (עמוס ז) ראיתי את יי נצב על המזבח אין אחותו אלא חכמה
 שנאמר (משלי ז) אמר לחכמה אחותי אתו. אין מרחוק אלא רוח הקודש שנא' (ירמיה לא)
 מרחוק יי נראה לי לדעה אין לדעה אלא רוח הקודש שנאמר כי אל דעות ה'. מה יעשה
 לו אין זה אלא רוח הקודש שנאמר (עמוס ג) כי לא יעשה אדני יי דבר וגו'. אמר רבי
 אלעזר כשם שאמר משה שירה לאנשים כך אמרה מרים שירה לנשים דכתיב (שמות טו)
 ותקח מרים הנביאה וגו'. ואילת ביריה תהרסנה זו זרש אשתו של המן הרשע. ד"א חכמות
 נשים בנתה ביתה כל מי שקנה לו חכמה בעולם הזה יהא מובטח שהיא בנתה לו בית
 לעוה"ב ואילת ביריה תהרסנה כל מי שלא קנה לו חכמה יהא מובטח שקנה לו גיהנם לע"ל.
 חכמות נשים בנתה ביתה כהן שאדם נוהג ביראה שמים הקב"ה נותן לו חכמה שנא' הולך
 בישו ירא יי (א) ונלוו דרכיו בזהו ומתוך שהוא זוכה ליראה זוכה להאריך ימים שנאמר
 יראת יי מקור חיים לכור כמקשי מות בשעה שהוא מרחיק א"ע מן העבירה שלא ינקש
 בה (ב) ליום הדין שנא' לסור כמקשי מות ברב עם הדרת מלך. א"ר חמא בר חנינא
 בא וראה שבחו של הקב"ה וקדושתו שהוא מהבב את ישראל שאע"פ שיש לפניו אלף אלפי
 אלפים ורבי רבבות כחות של מלאכי השרת שישרתוהו אינו רוצה בשבחן של כוכן אלא
 בשבחן של ישראל שנאמר ברב עם הדרת מלך ואין עם אלא ישראל שנא' (ישעיה מג) עם
 זו יצרת לי תהלתו יספרו בשבחי שיספרו תהלתו בעולם וכן הוא אומר (תהלים מז) נדיבי
 עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגני ארץ מאור געלה אמר רבי סימון אמר
 הקדוש ברוך אימתי אני מתעלה בעולמי בשעה שישראל נאספין לבתי כנסיות ולבתי
 מדרשות ונותנין לי שבת וקילום ובאותה שעה שהן נאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות
 ושומעין (ג) אגדה מפי חכם אני מתעלה בעולמי ואומר למלאכי השרת באו וראו עם זו
 שיצרת לי בעולמי כמה הן משבחין אותי באותו השעה הן מלבישין אותי הוד והדר לכך
 נא' ברוב עם הדרת מלך. ובאפס לאם מתהת רזון אם הפסיקו עצמן מד"ת אף אני אפסיק
 מהן (ד) דברי תורה ברב נבון הנות חכמה א"ר הונא זה ת"ח בן ת"ח ובקרב כסילים תודע

פ' מהר"י כהן...
 ולמנו דתם זרובו מוטל הטבלא מלפנינו רק להניח לנו כמנו כמנו כמנו אף אין לנו אוכלין וכו' וכן כן וסגרה כוא ג"כ
 לענין שלא להכיל אותה רק להניח לפנינו ועל זה החיל הדבר מתחלק לכמהות : (ו) נרצין וכן רמליהו עיין פסוקים
 אלו ישעיה ס' ונרצין ס'
 (א) ונלוו דרכיו וכו' שירוש כן כתיב אהרן אסוק חכמות נשים : (ב) ליום הדין ע"ל לא מינעוה כסיראס היא מאכנת
 כמ"ל אף בשעם שיראח י"י הכוונה שמהחוק מהעבירה הוא מיראת העונם שלא ינקש וכו' אשילו הכו היא לו
 מקור חיים כיוון שוכה לה זוכה להאריך ימים : (ג) אגדה מפי חכם א"ר הונא כי לאלפים מגיני ארץ שנאספו לשמח חסי
 כמגידו חכם בנקראין אלפים ונקראים מגיני ארץ כי חורסם מגינס על הדור : (ד) דברי תורה א"ר הונא דרש לשון כיון
 וסחרי

זה תלמיד חכם בן עם הארץ: צדקה תרומם גוי א"ר יוחנן אלו ישראל וחסד לאומים חסאת חסדין הן אומות העולם אלא: (ה) שהן מתהרין: ד"א צדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד לאומים חסאת הנייא הוא לאומות העולם בשעה (ו) שישראל חוטאין שהן חוזרין ומשתעברין בהן. ד"א וחסד לאומים חסאת כשם שחסאת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם בעולם הזה: ד"א צדקה תרומם גוי בא וראה כמה גדול כחה של צדקה שהיא נתונה בימינו של הקב"ה: שני (מסליס מח) צדק מלאה ימינך. גדולה צדקה שבה נשתבח הקב"ה בשעה שעתיד להביא תשועה לישראל שנא' (ישעיה סג) אני מדבר בצדקה רב להושיע. גדולה צדקה שמנחלת כבוד וחיים לעושיה שני (משלי כח) רודף צדקה וחסד (בעוה"ז) ימצא חיים צדקה וכבוד (ליום הדין) ומשום רודף צדקה ימצא צדקה. אלא הקב"ה ממציא לו מעות כדי לעשות מהן צדקה לבני אדם מהוננן לעשות להן צדקה כדי לקבל מהן שכר. גדולה צדקה שבה נשתבח אברהם אבינו שנאמר (גנלטיס טו) והאמין ביי (ז) ויחשבה לו צדקה ואומר (סס יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך יי לעשות צדקה ומשפט למען הביא יי על אברהם את אשר דבר עליו ובה נשתבח דוד שני (משולל כח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. ובה נשתבח ישראל שנאמר (דנריס ו) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגו'. גדולה צדקה שבה עתיד הקב"ה להשתבח ליום הדין שנאמר (ישעיה ח) ויגבה יי צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. (מסליס נד) מי יקום לי עם מרעים מי יקום להם לישראל בשעת כעסי ומי יעמוד להם במלחמת בני ומי יבקש עליהם רחמים ומי יתיצב אלי עם פועלי און (ח) בשעה שהוטאין לפני. גדולה צדקה שהוא מלווה לעושיה בשעת פטירתו שנאמר (ישעיה נח) והלך לפניך צדקך כבוד יי ואספך פסוק זה לא נאמר אלא על פטירתו של משה שני (דנריס לג) ויתא ראשי עם וגו' א"ר אבהו בא וראה כמה קשה שעת פטירתו של משה שבישעה שאמר לו הקב"ה הגיע זמנך ליפטר (י) בן העולם וכו' ועד ויתא ראשי עם. וכל כך למה בשביל שעשה צדקה עם ישראל שנא' (סס) צדקת יי עשה ומשפטיו עם ישראל: ר"נ אמר שלמדן דינין (כ) צדקה ותורה תורה מניין שנא' (מלכים ג) זכרו תורת משה עבדי וגו'. דינין דכתיב (דנריס ד) ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים. צדקה מנין דכתיב (סס עז) צדק צדק תרדוף. לפיכך שלמה משבח את ישראל צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חסאת שכל צדקה שעושיין אומות העולם חסאת

מן טוב ארוחת ירק ואהבה שם. אמר רבי לוי כנגד מי אמרו שלמה למקרא הזה כנגד שני בני אדם שפגעוהו בשעה שירד ממלכותו והיה מחזיר על הפתחים בשביל פרנסה פגעו בו שני בני אדם שמכרוין אותו. בא אחד מהם נשתטח לפניו ואמר לו אדוני המלך רצונך שתשניח עלי (א) כל היום ביר הלך עמו והעלהו לעלייה וזבח לו שור והביא לפניו הרבה מטעמים התחיל משמיע לו דברי מלכותו ואמר לו זכור אתה שעשית כך וכך ביום פלוני בשהיית מלך. כיון שהזכיר לו ימי מלכותו נעה ובכה וכן כל אותה סעודה עד שעמד משם שבע מבכיתו. למחר פגע בו חבירו התחיל משהטח לפניו ואומר לו אדוני המלך רצונך שתשניח עלי היום אמר לו מה אתה מבקש לעשות לי בשם שעשה לי חברך אמר לו אדוני המלך איש עניאני אלא אם תשניח עלי היום מעט ירק יש לי אני מניח לפניך אם רצונך בא עמי לביתו באותה שעה בא עמו לביתו כיון שהגיע לביתו רחץ ידיו

פירוש מהר"י כהן
 ובתרי סתור: (ס) שכן מתכרין סי' נאמה עושין גמילות חסדים הלא שאין עושין רק להתייבב בזה ענין בפ"ק דנבא כחרא דף י' עמוד כ': (ו) שישראל חוטאים סי' חסד והנאס הוא אלל לאומים חטאין של ישראל: (ז) ויחשבה לו צדקה סי' כהקב"ה הכב לאנרסס אמנה זו כמעט צדקה שלו וכדעת רס"י הרי כנסתה בעשות צדקה סכרי חטאיו גם האמנה זו כמות: (ח) כשעה שחוטאין לפני סי' פסוק וסי' הוא כמכלים מומור ל"ד ומיירי כיום הדין לומר מי יעמוד לסי' לפני או כשעת כעסי אס' לא כצדקה שאעשה עמם כדכתיב לפני פסוק סי' הוא שם כי עד צדק ישוב משפט סוכר המדרש סוה פירושו כך ומייתי ליה המדרש לכאן לכאן כי כתיב אופן סתור סקב"ס להשתבח בצדקה ליום הדין דהיינו בענין מי יקום וגו' שיסתבח בעשותו עמם צדקה או באשר אין מי יקום להם ולומר סוכר והאל' בקדוש נקדש בצדקה: (ט) ראשי עם ענין כספרי סוף פרשת בהעלותך: (י) מן העולם וכו' סי' כל ענין הויכות בנינו וס' וזין משה כולל בזה דהיינו כמלא בילקוט ריש ואסתחן ורשע וילך. וכמדרש רבס פרש ואלת ככרס ועד סאך מקומות ושאר מדרשים. ומה שאמר עד ויתא ראשי היינו כיומא דמלתא שם ומשני מה נקבר בחוץ לארץ וכו' בילקוט ואסתחן קודם סימן תסכ"ז וגם לפני סי' תסכ"א לעתיד לבא אהב נכס וכו' שנאמר ויתא וכו' וכן במקומות אחרים. ואמרנו כל כך למה וכו' כי כל החשיבות דזיקבור איתו ושנאשו על ידו או כנסו כניכול ארבע מילין מהלקו של ראוון להלקו של גד' כדאיתא סהם לנוה בשביל שעשה צדקה וכו' וכיוצא במדרש ז' כוס לכוס גדול צדקה כהיא מלווה וכו'. וענין וסלך לפניך צדק וכבוד יי ואספך שאמר כנר: (כ) צדקה ותורה סי' שסיפס דקרא ומשפטיו עם ישראל כולל דינין והורס: (ח) כל היום סי' תהא הסתחך לעשות לו היום הוס כבוד לסעוד אללי

(ב) ורגליו והביא לפניו מעט ירק והתחיל אותו האיש לנחמו ואמר לפניו אדוני המלך שבועה נשבע הקב"ה לאביך שאינו פוסק לעולם מדוכה מזרעו שנא' (סס"ג קל"ג) נשבע יי לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי במנך אשית לכסא לך אלא כן הוא דרכו של הקב"ה מוכיח וחוזר ומרצה שנא' (משלי ג) כי את אשר יאהב יי יוכיח וכאב את בן ירצה אבל הקב"ה מחזירך למלכותך בין ששמע שלמה כן מיד נתקררה דעתו עליו ושמת מאותה סעודה של ירק ועמד משם שבע. רבי חייא בר רבא ורבי אבין בשם רבי יוסי אמרו כיון שתזו למלכותו כתב בחכמתו טוב ארוחת ירק וגו' טוב ארוחת ירק שאכלתי אצל העני משור אבוס שהאכילני אותו עשיר שהזכירני צער. איש חמה יגרה מדון א"ר נחמיה זה שדעתו (ג) קצה עליו. וארך אפים ישקיש ריב זהו שדעתו ארוכה עליו תמן תנינן. איזהו גבור הכובש את יצרו. בן חכם ישמח אב בשעה שהוא לומד תורה. וכסיל אדם בזה. אמו בשעה שיוצא לתרבות רעה. רחוק יי מרשעים א"ר. חמא בר חנינא בא וראה כמה קשה חכמתו של שלמה יותר מחכמתו של דוד. דוד אמר (תהלים קמ"ה) קרוב יי לכל קוראיו ושלמה אמר רחוק יי מרשעים אלא על מנת לכל אשר יקראוהו באמת כך רחוק מרשעים יי מרשעים אלו שאינן עושין תשובה כל עיקר ותפלת צדיקים ישמע בשעה שמתפלל עם הצבור. מאור עינים ישמח לב אלו ד"ת שהן מאירין עיניו של אדם ומשמחין לבו שנאמר (ס"ט י"ט) פקדיו יי וגו' מצות יי ברה מאירת עינים. אף שמועה טובה משמחת לבו של אדם לכך נאמר ושמועה טובה תרשן עצם. (ד) מעשה היה באספסינוס קיסר שואל אני מנך שתכתוב לי התורה לשון יוני שאלמוד תורה ואעשה ציצית ואקיים כל התורה אמר לו הרי אני נותנה לך במתנה. און שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין. כל תלמיד חכם שמטה אונן לתוכחת חיים זוכה לישב (ה) בישיבת חכמים. ופורע מוסר מואם נפשו ושומע תוכחת קונה לב אם השחית נפשו בדברי תורה קונה לב זו חכמה שנתונה בלב. שמתוך שעוסק בה זוכה לשנים לכבוד ולענוה שנאמר יראת יי מוסר חכמה ולפני כבוד ענוה. תמן תנינן זריזות מביאה לידי נקיות. נקיות מביא לידי טהרה. טהרה מביאה לידי יראת חמא לכך נא' יראת יי מוסר חכמה ולפני כבוד ענוה:

טז לאדם מערכי לב ומיי מענה לשון להוריעך שהכל מי"י. שלא מאדם מחשבות לב ולא דבר לשון אלא מלפני הקב"ה. ד"א ומי"י מענה לשון כל אדם ששופך תחינתו לפני הקב"ה נותן לו מענה לשון. כל דרכי איש זך בעיניו. זה השומע שמחכים עצמו בעיניו ואינו יודע שתוכן רוחות יי. אבל מי שמסליך מחשבות לבו על הקב"ה מכין מחשבותיו שנא' גול על יי מעשיך ויכונן מחשבותיך:

כז פעל יי למענהו אלו פועלי תורה וגם רשע ליום רעה שאם אינו עושה תשובה מוכן לדינה (א) של גיהנם. תועבת יי כל גבה לב זה שמגביה לבו לפני בוראו לא ינקה מדינה של גיהנם. א"ר סימון כל אדם שהוא שפל רוח ומחשב. להלך בדרכיו של הקב"ה מובטח שהוא מכין צעדו. שנא' לב אדם יחשב (ב) דרכו ויי יוכן צעדו. קסם על שפתי מנך אמר ר' אלכסנדר גאה חכמתו של שלמה שלמד חכמתו לאחרים מנפשו כיצד אמר שלמה מעיד אני עלי שמים וארץ שכל מה שנתן לי הקב"ה לא הוצאתי מפי דבר שקרה אלא הכל במשפט לכך נאמר במשפט רא מעל פיו. פלם. ומאזני משפט לי"י מעשהו כל אבני כים פלם זה מקרא ומאזני משפט אלו הדינין לי"י אלו הלכות מעשהו זה תלמוד כל אבני כים כל עושהו עתידין ליטול שכרן לעתיד לבא. א"ר יוסי משל למנך שהיה לו פרס גדול ובנה בתוכו מגדל גבוה והשכיר פועלין ופקרן שיהיו עסוקין במלאכה עמד המלך ועלה לראש המגדל הוא היה רואה אותן והם לא היו רואין אותו (ג) לפנות היום בא המלך וישב עליהן ברין ואמר המעדרין יבאו ויטלו שכרן המנבשין יבאו ויטלו שכרן מלקטי צדורות יבאו ויטלו שכרן נשתתירו בהן פועלים שלא עסקו במלאכה אמר המלך אלו מה הן עושין אמרו לו הן מפנים בתים מלאים לתוך ריקנין אמר המלך מה הנייה היה לי שמפנין בתים מלאין לתוך ריקנין אמר המלך אלו שעסקו במלאכתן יטלו שכרן ואלו שלא היו עסוקין במלאכתן יצאו להריגה על שמרדו על דברי. כך ברא הקב"ה עולמו ונתן בתוכו בני אדם ופקרן שיהיו עסוקין במלאכתו במצות ובמעשים טובים והשרה שכונתו בשמים והוא רואה אותם והם לא רואין אותו ולעתיד לבא עתיד

פירושי-מהר"י כהן

(ב) ורגליו פי' סעני רחן לשלמה ידיו ורגליו : (ג) קצה עליו פי' כשצוטו שמאסר לכפוס והין לו מעלור : (ד) מעשה כיה באספסינוס קיסר עיין בדפוס חוגרמה מס שחסר כלן נמי שאל : (ה) בישיבת חכמים עיין גרסה יסן פרסם כי חכא כמעט כפוסו אמר רבי יוסטע בר נחמן וכו' והביאו סילקוט כלן : (ו) און שומעת תוכחת חיים זוכה לישב בישיבת חכמים (ה) של גיהנם פי' גם זה עשה למענהו לקיבלו ועיין גרס'י נפסקו כוס : (ז) דרכו וגו' פי' הוא רביעי מלאכה הועבת וגו' : (ג) לפנות כיום פי' למת ערב :

עתיד הקב"ה לישב עליהן בדין ומניח: כפר תורה על חיקו ויאמר כל מי שעסק בו יבא ייטול שכרו שנאמר (ישעיה לג) איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים. איה סופר אלו מלמדי חנוקות לשם שמים יבאו ויטלו שברן. איה שוקל ששוקל קלין וחמורין יבאו ויטלו שברן איה סופר את המגדלים איה לומדי מדרש הלכות ואגדות יבאו ויטלו שברן. ר' זעירא אמר מה עתיד הקב"ה לומר. רשעים לריק ינעתם כחכם ולא עסקתם בתורה ובמעשים טובים אלא הייתם בעולמי ככלי ריק שאין חפץ בכם. יכול יפטרם וילכו חנם לא אלא בתחלה ילכו ויראו בשמחתן של צדיקים שנא' (פס סו) ונראה בשמחתכם והם יבושו. ולבסוף הם נידונין בניהם. משל למלך שעשה סעודה והזמין הכל ולא קבע זמן להם אלו שהיו מקפידים על (ד) דבר המלך הלכו ורהצו וסכו וגהצו את בגדיהם והתקינו עצמן לסעודה ואלו שלא היו מקפידים על דבר המלך הלכו ונתעסקו במלאכתן. כיון שהגיע זמן הסעודה אמר המלך יבאו כולן כאחת אלו באין בכבודם ואלו באין בניוולם. אמר המלך אלו שבאו והתקינו עצמן לסעודה יאכלו מסעודתי ואלו שלא התקינו עצמן לסעודה לא יאכלו מסעודתי. יכול ילכו ויפטרם להם. אמר המלך לאו. אלו יהיו אוכלין ושותין ושמחין. ואלו עומדין על רגליהן ולוקצין ורואין ומצטערין שנא' (פס) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו' מי גרם להם לפי שלא הקפידו על דבר המלך. עליהם פירש שלמה בחכמתו ואומר.

יש דרך ישר לפני איש אלו שמקפידים על דבריו של הקב"ה. ואחריתה דרכי מות אלו שאינן מקפידים על דבריו של הקב"ה. עטרת הפארת שיבה וגו'. אם ראית אדם שמתעסק בתורה ובנמילות חסדים עתיד הוא לזכות לעטרת שיבה. לכך נאמר בדרך צדקה תמצא בא ולמד מאברהם מתוך שחלק כבוד למלאכי השרת וזה לעטרת שיבה שנא' (נחלסיה כד) ואברהם זקן בא בימים. וכל כך למה בדרך צדקה תמצא. והיכן מצינו שעשה צדקה דכתיב (פס סז) ויחשבה לו צדקה לכך נאמר בדרך צדקה תמצא. בא ולמד מיוסף הצדיק שמתוך שעמד ונתחזק בכבוד אביו במצרים וזה לעטרת שיבה שנא' (פס ס"ג) וירא יוסף לאפרים בני שלשים וגו' והיכן מצינו שעשה צדקה שנא' (פס מו) ויכלכל יוסף את אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף וכן בדוד נאמר (שמואל ב ה) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכתיב (מלכים א ה) והמלך דוד זקן בא בימים למדנו שאין הזקנה מצויה אלא בצדקה שנא' (משלי יב) בארח צדקה חיים וגו'.

יז טוב פת חרבה ושלוה בה אמר ר' יוחנן זי ארץ ישראל שאפילו אוכל אדם בכל יום פת ומלח ודר בתוך ארץ ישראל טובטח לו שהוא בן העולם הבא. מבית מלא זבחי רוב זו חוץ לארץ שהיא מלאה חמסים וגזילות. אמר ר' יוחנן כל המהלך בארץ ישראל אפילו שעה אחת ומת בתוכה טובטח לו שהוא בן העולם הבא דכתיב (דברים לג) וכפר ארמחו עמו. אמר רבי נחמיה ארץ ישראל מבפרת על עונות מיתה אמר רבי זבדא וכל הצדיקים שמתו בחוזה לארץ מה אתה עושה להן אלא היה אומר ארץ ישראל מבפרת על מיתה אבל הצדיקים שבחוצה לארץ עתיד הקב"ה לצוות למלאכי השרת והם מביאין אותן במהילות מחוצה לארץ לארץ ישראל ושם מתכפר להם שנא' וטהרתים על ארמחם. חמן תנינן משפט רשעים בניהם י"ב חודש רבי אליעזר שאל את רבי יהושע מה יעשה אדם וינצל מדינה של גיהנם אמר לו ילך ויתעסק במעשים טובים אמר לו א"כ אף עכ"ם יעשו מצות ומעשים טובים וינצלו מדינה של גיהנם. אמר לו לא נתנו דברי תורה במתים (א) אלא בחיים. אמר לו רבי אליעזר אומר לך (ב) ממה שלמדתיו אמר לו אמר לו פעם אחת הייתי

יח טוב רש הולך בתומו כל מי שהולך בתומו בעולם הזה עתיד להנצל מדינה של גיהנם. לעתיד לבא שכן מצינו בנח (נחלסיה ו) איש צדיק תמים היה ואברהם שהלך בתום שנאמר (פס סז) התהלך לפני והיה תמים וזה לקנות שמים וארץ שנא' (פס יד) ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ. שמים שזכו בניו לקבל התורה שנתנה מן השמים וארץ לפדות ורבות בעפר הארץ וכל כך למה בשביל חמימות שהיה בו וזכה ונודמנה לו שרה וכן יצחק שהלך בתום נודמנה לו רבקה יעקב שהלך בתומו נודמנה לו רחל ולאה בלהה וזלפה כולן.

פירוש מהר"י כהן
(ד) דבר המלך פו' מרדים על דכתיב
(ה) אלא בחיים פו' ונחמם אם כלומות עוסקים במעשים טובים כפי ממש ישראל כס' (ב) ממה שלמדתי פו' מסיכון שלמדתי כמה ניזולתי מדינת כל גיבסם ואמר לו רבי אליעזר אמר לו ואמר לו שדרש כן מסובס
כס' וגו' כמו שמנאל וכולן
ונחלס

כולן משפחה אחת הן (א) ונחלה אחת עליהן מפרש שלמה בחכמתו בית והון נחלת אבות ומי"י אשה משכלת וכל כך למה בשביל הצדקה שהיו עושין עם העניים בתום והעלה עליהן הקב"ה כאלו היו עושין צדקה עמו שנאמר מלזה יי חונן דל בעולם הזה וגמולו ישלם לו לעולם הבא. יסר בנך כי יש תקוה לתלמוד תורה כדי שתצילהו מדינה של גיהנם לע"ל שנאמר. ואל המיתו אל תשא נפשך אמר ר' יוחנן כל מי שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מורעו שנ' (ישעיה נט) לא ימושו מפיד ומפי זרע זרעך אמר יי מעתה ועד עולם מאי אמר יי אמר רבי יהושע בן לוי אני ערב בדבר זה מהו ועד עולם א"ר יהודה אמר רב מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה :

יט רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום א"ר יוסי הגלילי כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד אבשלום אחיו שהיה מחשב בלבו ואומר אם אני הורג את דוד אבי אני נוטל המלכות לעצמי ואינו יודע שמחשבתו של מקום קדמה לשלו שנאמר רבות מחשבות בלב איש וגו'. ד"א רבות מחשבות בלב איש זה המן הרשע שהיה מחשב בלבו ואומר למחר אני משכים ואומר למךך מעשיו שר מרדכי והוא משלימו לידי והוא לא היה יודע שמחשבתו של מקום קודמת לשלו דכתיב. ועצת יי היא תקום. ד"א רבות מחשבות בלב איש זה פרעה שהיה מתיעץ ואומר הריני הורג כל זכר של ישראל שלא ירבו ויעמדו עלי שנא' (שמות ח) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון כתיב (סיר ג) אהוו לנו שועלים אלו מצרים גדולים שועלים קטנים אלו מצרים קטנים שהיו קשים לישראל יותר מן הגדולים שהיה אחד מהן נכנס לתוך ביתו של ישראל (ב) וראה את התינוק ומיסרו. מחבלים כרמים אלו ישראל הגדולים וכרמינו סמך אלו היונקים ומנן שנקראו ישראל כרם שנאמר (ישעיה ס) כי כרם יי צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו מה נטיעה זו בשעה שאתה נוסעו מקומו ניכר כך נטע מלכות בשבטו של יהודה עד שיציץ סךך המשיח. שנא' (נחמיה מט) לא יסור שבט מיהודה ומתוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקחת עמים. אמר רב הונא שמונה שמות נקראו לכשינת ואזו הן יגון י"י צדקנו צמח מנחם דוד (ג) שילה ואליהו. יגון מנין שנא' (מלכים טז) לפני שמש יגון שמו. (ד) י"י צדקנו מנין שנא' (יחזקאל כג) וזה שמו אשר יקראו י"י צדקנו. צמח מנין שנ' (זכריה ג) הנה איש צמח שמו וגו'. מנחם מנין שנא' (ישעיה נח) כי נחם (ה) י"י ציון. דוד מנין שנא' (מלכים יח) מגדיר ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם. שילה מנין שנא' (נחמיה מט) עד כי יבא שילה. אליהו מנין שנאמר (מלכים ג) הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום י"י הגדול והנורא :

כ לץ היין הומה שכר וכל שונה בו לא ייחכם אלו דברי תורה שנמשלו ביין שנא' (משלי ט) ושהו ביין מסכתי וכל שמתלוצץ בדברי תורה הוא נקרא לץ. ד"א לץ היין הומה שכר כל מיני משקים יפין לחלוס חוץ מן היין למה אם זכה אדם משמחו ואם לאו (א) משמחו דכתיב לץ היין הומה שכר. נהם ככפיר אימה מלך הרעמים הללו בשהן יוצאין לעולם הן מרעישין כל העולם ואימתו של הקב"ה (ב) על אחת כמה וכמה. ד"א נהם ככפיר אימת מלך הכפיר הזה אדם שומע קולו ומתיירא חמתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה. ד"א נהם ככפיר אימת מלך בא וראה שכל מה שברא הקב"ה בעולמו קבעו בכסא הכבוד ברא אדם ואריה ושור ונשר וקבען (ג) בכסא הכבוד וכיון שהקב"ה נהם כסא כבודו מורעזע מפני מה שרמות אריה קבוע בו לכך נאמר נהם ככפיר וגו'. מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי יהיה שמו של הקב"ה סבורך שהטהרה והקדושה שלו היא והוא בוחן לבות וכליות והוא מטהר את ישראל. אמר שלמה דוד אבי אמר (מלכים ג) לב טהור ברא לי אלהים (ד) שאל שלא בענין זכיון שירע שלא שאל בענין חזר ואמר (שם) הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני ומה השיבתו רוח הקודש הואיל והשפרת עצמך על השאלה אני נותן לך גדולה ואמר עליו (שמואל א' יג) בקש

פי מהר"י כהן
 (א) ונחלה אחת פי כל חלק שרם ורצק וכו' כגן : (ב) זכרה את הסנינוק ומיסרו במדרש חזית כהן ועוקנין אוחס וחס כוכין וכו' וכדאזכר תיגרמה כהן ומיסרו להריוס : (ג) שילה ואליהו עיין בשרק חלק דף כ"ח ע"ב וכירושלמי דכיס קורא : (ד) י"י נדקנו פי דכתיב ירמיה כ"ג וזה שמו אשר יקראו י"י נדקנו : (ה) י"י ליון עיין בירושלמי דכיס קורא למיסי רחיס על זה בענין אחר ועיין באיזה דבר כספוק כי רחק ממני מנחם :
 (א) כ"שכבו עיין כרס"י שרק כרואס וכענין עקרו שרק בן סורר דף ע' ע"א עיין גם רכא רמי כתיב יין ישמח וכו' : (ב) על אחת כמה וכמה פי וכמדרש ישרש כספוק על קול כרעמים כתיב כשחגת ארוה ולפי סדנר אחר ישרש על נכמת ארי' עלמו ודקן כשלישי ישרשנו על נכמת כקב"ה : (ג) ככסא הכבוד עיין במנינס שרק אין דורשין : (ד) שאל שלא בענין פי דמשמע שכבודא לו לכ טסור יכול כוא בעלמו לשמרו אח"כ כספוק סנלי תשא וזה חינו כי ארס אין נדיק וגו' לכן לריך לבקש חמיד שהיא יתנך יכר העין ויטכרונו כוא יתנך כאלמו אח"כ כרז ככסני וגו' :
 כאילו

מדרש פ' פ' פרשה כ כא כב כג כד כה כו כז כח כט

יג 25

בקש לו איש כלבבו. כיון שראה שלמה כך אף הוא אמר מי יאמר זכיתי לבי וכו'... מה שכתב נמל על כך (ד"ס ח כס) וישב שלמה על כסא יי למלך וכו' יש לך אדם שהוא יושב על כסאו של הקב"ה אלא מה כסאו של הקב"ה שלים בכל העולם כך שלמה שליטתו בכל העולם שנאמר (ס"ג) כי הוא רורה בכל עבר הגהר סתפסת ועד עזה בכל מלכי עבר הגהר ושכום היה לו מכל עבריו מסביב:

כא פלגי מים לב מלך ביד יי על כל אשר יחפץ יטנו. מה המים הללו בשאתה נותנן בכלי אתה מטה אותן לכל צד. שאתה רוצה כך ב"ו עולה למלוכה לבו נתון בידו של הקב"ה אם זכה העולם הקב"ה מטה לבו לגזירות טובות נהתייב העולם מטה לבו לגזירות רעות וכל גזירה שיוצאה מפיו אינה יוצאה לכתחלה אלא מלפני הקב"ה לכך נאמר על כל אשר יחפץ יטנו. עשה צדקה ומשפט נבחר ליי מובה כל מי שעושה צדקה ומשפט מעלה עליו הכתוב (א) כאלו מקריב עולות וזבחים לפניו שנ' עשה צדקה ומשפט וכו' :

עיר גבורים עלה חכם אלו השמים שהן עירן של מלאכים. חכם זה משה. ויורה עון מבטחה זו התורה ומנין שנקראו המלאכים גבורים (תהלים קג) גבורי כח עושי דברו. ומנין שעלה משה לשמים שנאמר (שמות י"ג) ומשה עלה אל האלהים. ומנין שהתורה נקראת עון שנ' (תהלים כ"ט) יי עון לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום :

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו שמיתתו של אדם ותחייתו אינה אלא בלשון אם זכה ונצח מחייתו ואם לאו מיתתו שהרי הוא אומר מות וחיים ביד לשון וגו' :

כב נבחר שם מעושר רב. באוראה כמה שקול הוא ש"ט שאפילו יש לו לאדם אלף דגרי זהב ולא קנה שם טוב לא קנה כלום וכן הוא אומר (ס"ג ח) כי לויית חן הם לראשית וענקים לגרנותיך. ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתנו (א) אל תעזבו וכתוב טוב פריי מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר. וכתוב עקב ענוה יראת יי עושר וכבוד וחיים. אם זכה לקנות ענוה ויראת יי זוכה לקנות עושר וכבוד וחיים. ואם לאו צנים פחים לכך נסמך לו צנים פחים בדרך עקש וגו' :

חנוך לגער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה אם חנכת בנך בתורה עד שהוא גער הוא מתגדל והולך בה שנאמר גם כי יזקין לא יסור ממנה כהדא תורתא דלא יליפא רדיא ומתקשה עלה בסופא. וכדא (ב) עוברתא דכרמא דאית לה איתכפאית עד דהיא תאיבה (ג) כדקשיא לית את יכיר. וכן הוא אומר אולת קשורה בלב גער שבט מוסר ירחיקנה ממנה ומי מסירה שבטה של תורה אם זכה אדם לשבט מוסר מוטב ואם לאו יהיו מלקות בית דין. סתלא אמר לחכימא ברמיזא ולשטיא (ד) בכורמיזא. הט אונך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לרעתי נכנסת לבית המדרש וראית חכמים שיושבין ומתעסקין בחידושה של תורה הט אונך לדבריהם כדי שתשמרם שנ' כי נעים כי תשמרם בבטנך וכונו יחדו על שפתך. וכתוב להיות ביי מבטחך הודעתך היום אף אתה. אמר שלמה היום הודעתך. הכמה בעולם הזה כדי שתהא שמורה לדורות. הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת כד"א (ה) מתמול שלשום. ד"א שלשים גבורים כד"א ושלישים (ו) על בלו (שמות י"ד). ד"א שלשים כל מעשה תורה (ז) משולשים היא משולשת. תורה נביאים וכתובים ואותיותיה משולשים אמת ונתנה על ידי שבט משולשת ראובן שמעון לוי ומשה משולש אהרן מרים ומשה ואותיותיו משולשות משה ונצפן לשלשה ירחים ישראל משולשים כהנים ולוים וישראלים ונתנה בשלישי בחודש השלישי וביום השלישי לכך נאמר שלשים במועצות ודעת. מלמד שהקב"ה למד עצה ודעת למשה ונתנה לו באמת וכתב אותה באמת והודיעו אותה באמת כדי שילך וישמיענה לישראל באמת שנ' להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשוחיך. אל תגזל דל כי דל הוא ואל תרכא עני בשער מה היה צריך להזכיר דל שנ' פעמים אלא משנתדלדל מנכסיו שאין לו נכסים גם חכמתו אינה נשמעת שנא' (קהלת ט) וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים. דל עוד מחיו שאין לו פרוטה לאכול מתוך כך נגזל חיו מן העולם. ד"א אל תגזל דל כי דל הוא די

פירוש מהר"י בהן
(א) כאלו מקריב פרק לולב וערבה כתוב גדול וכו' ויזקין ממקריב וכו' :
(ב) אל סעזנו פי' סיפיק דנכתה סס וגו' מכסף ומזכב חן טוב קדריש : (ג) עוברתא דכרמא פי' זמורה חרומה עוברתא :
(ד) כדקשיא לית את יכיר פי' כחדא פורתא וכו' כשרה כזאם כשלא למודע מתמלס לחרוש קשע עליה כדכר בסוף וכומורס של כרס שיש לכ כפייס שיכול האדם לכוסף אופס לפון הארץ בעוד שכיס לחס חנל חס ככר נתקשה און חסס יכול לכוסס : (ד) נכורמיזא פי' חנרוף חרומה כורמיזא : (ה) מתמול שלשום פי' כי שלשום כתיב בקרא וקרינן שלישים וקא דריש ליש כשפא כשי ככתב לומר שחמיד חכיס גברי חורס ענינך כפרחודגמא חדס כאלו נתנס מיוס חתמול או שלשום : (ו) על כלו פי' כי כס ויין שלו ככלי ויין של גבור שסס עומדים לימינו ומפאידים אופו ועיין בילקוט : (ז) משולשים אמת ועיין בילקוט

לו דלותו עני (ח) די שעני הוא. ד"א אל תגזול דל כי דל הוא (ט) משינוי לעזקה שבקיה לעזקתיה ואל תרכא עני בשער בשעת דינו. ד"א אה תגזול דל כי דל הוא שבעה שמות נקרא עני אביון מסכן דל דך סך איש חכמים. עני במשמעו. אביון שהוא מתאוה לכל דבר רואה ואינו אוכל ואינו שותה. מסכן שהוא מסוכן בחייו. (י) דל בגבסיו. דך שהוא מדוכרך. רש שהוא מתרושש. סך עד האכקופה התחתונה ולא דיו כל. העניות אלא אתה גזולו לפיכך פירש שלמה אל תגזול דל כי דל הוא כי יי יריב ריבם בעולם הזה וקבע את קובעיהם. נפש לעולם הבא. אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך אם. ראית מנהג שעשו אבות אל תשנה אותו כגון אברהם שהקן תפלת שהרית ויצחק מנחה ויעקב ערבית שלא האמר אף אני אוסף תפלה אחרת שני אשר עשו אבותיך לא עשו להם בלבד אלא לכל הדורות:

חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב כל יתיצב לפני השכים באוראה (יא) חכמתו שר שלמה שהיה מהיר במלאכתו של הקב"ה שבית המקדש בנה לשבע שנים וביתו לשלש עשרה שנה. ד"א חזית איש מהיר במלאכתו בשעה שבקשו סנהדרין למנות את שלמה עם שלשה מלכים (יב) וארבעה הדיוטות עמדה שכינה לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבש"ע חזית איש מהיר במלאכתו הם רוצים למנותו עם החשוכים באותה שעה יצאה בת קור ואמרה להם לפני מלכים יתיצב:

כג התעיק עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו בנפים בנשר יעוף השמים. אף על פי שנשתברו הלוחות הזרו ונתחדשו שנאמר (פמות לד) בעת ההיא אמר יי אלי פסל לך שני לוחות אבנים בראשונים. כל מה שכתוב בראשונים כתוב באחרונים. שנא' (טז) ויכתוב על הלוחות (א) כמכתב הראשון וגו'. ניל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו אשרי דוד מלך ישראל שזכה להוליד בן חכם לשמוע חכמתו לכך נאמר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך אפילו הקב"ה וחכמים שמחים בו. ישמח אביך זה הקב"ה ואמך זו חכמה כד"א (משלי כ) לזכי אם לבינה תקרא לתבונה (ב) תהן קולך. למי אוי למי אבוי למי מרנים למי שית למי פצעים חנם למי חכלילות עינים וגו'. בא וראה ישלשה עשר ווי"ן (ג) נאמרו ביין (כחלשית י) ויחל נח איש האדמה: ויטע כרם. וישת וישכר ויתגל. וירא הם. ויגר. ויקח שם ויפת את השמלה. וישומו על שכם שניהם. וילכו אחורנית. ויכסו את ערות אביהם. ויקץ נח מינו וידע את אשר עשה לו בנז הקטן. ובא שלמה ופירש בחכמתו למי אוי למי אבוי אוי לזה שנשהבר ווי לזה ווי לאבותיו כמד"א (דנלי' כא) כיוהיה לאיש בן סורר ומורה. למי מרנים. למי שית. שמתוך שמשחק הוא מגלה סוד שבין אדם לחברו והוא משלח מרנים. למי פצעים עושה הבורה חנם שאין לו דין. למי חכלילות עינים. אם שתה כרי צרכו הוא פתוק דחבו כמו (כחלשית טז) חכלילי עינים מיין דא"ר ישמעאל תנו לי יין שהוא פתוק לחבי. ולמי הוא ערב למי ששותה כדי צרכו ולזקן. ולבן שינים מחלב (כז) מה חלב מרצה דעתו של תינוק כך היין משיב דעתו שר זקן. מה כתוב אחריו למאחרים על היין הבאים להקור כמסך. אוי לזה שכניח דברי תורה (ד) ומשכים דיין. מה כתיב אחריו אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים. בכיס כתיב. זה נוהג עינו בכוס. והמוכרו נוהג עינו בכיסו. אהריתו כנחש ישך וכצפעוני יפריש מה נחש נושך וממית. אף היין נושך וממית. מה הפצעוני מפריש בין מיתה לחיים. (ה) כך היין:

כד התרפית ביום צרה צר בחבה. כל המתרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום

פירוש מהר"י בהן

כילקוט ובהנחומא טרסח וישמע יתרו גם בדברי אבודרס"ס ו"ל בסירוס הקדושה: (ח) די שעני הוא סירוס ואין לך לגזול עור: (ט) משינוי לעזקה שבקיה לעזקתיה שירוס מן השונים ישלו החימה וכגירס בלון לו מה לאכול וסיו פתוס וחסוס לכן יונח לו סגירתו של ככר כטבעת הזה שהוא כגול וסגור סניב חרגוס טבעת עיזקתא והענין הוא כמו להסירוס שלפני זה רק דהשתא ישרש דל מלשון דלת כלשון על דל כפתי וסדלת הלא נאמר ענ כגירס חלל הסתא וכדאוס תוגרמס כחוב כך אמר מחלא מסתייפה לעיזקתא עיזקתוס והוא לסי זה ג"כ ממש כענין עלנו של הסירוס שלפניו רק ה"שתא ישרש דל מלשון חכר המדולדל לסוכן המדולדלת שהוא לער וזרס מחמת סנהשק והולס כך יאמר די לנעל כאז וזרס לרפו ואל תוסיף לו לער על לערו: (י) דל מנכסיו סירוס ומוסר ונודה מנכסיו נכון דל מסכא יודך ישרש מלשון מדוכא זרס על כנעסס רזס וכחוס ככר ומך מלשון נמוך על שהוא ירוד ושאל: (יא) הכמתו של שלמה אולי ראו לגרוס זריוסו לסי האמוד כזס כמדרש חזית דף ח' עיין טס: (יב) זחרכעס כדיוטוס סירוס לענין שאין להס חלק לעס"ב, כדאיתא פרק חלק:

(א) בכוברב הראשון וגו' סי' על טס שהיו אוסיות סורחות מלוחות כהאשונות דריס לכחי קרא הכי ועיין כילקוט: (ב) התן קולך סי' מכיון דכתיב אחר כך ותגל וולדתיך ע"כ ואמך לאו כמשמעו דלמס לו לכפלה אלא על כעלי בהכמה יאמר שנקראת אמך ומדכחי לדכשא ע"כ אביך נמו לדכשא כאמר ככרעס מקומות נדרס על הקב"ה כגון שמע בני מוסר אביך וגו' וכן סמוך לפני זה הסאוק שמע לאביך זה ילדך וגו' עיין עליו כילקוט: (ג) נאמרו ביין עיין פרק כן סורר דף ע' שיש שס המאמר כסיגנון אחר: (ד) ומכיס ליון סי' כי נמאחרים נחלק מן על היין ונאמר על שמאחרים מנחורס ככילי ביין ובאים להקור ממסך: (ה) כך היין עיין כשמיני רכס זרסס יין ושכר אל תסת:

ביום צרה. א"ר אמי בר מתנה אמר שמואל אפילו מצוה קלה אחת. שנאמר התרפית (ו) סבל מקום. גם אלה לחכמים הכר פנים במשפט כל טוב מכאן הודיע שלמה בחכמתו לאחרים כרי שלא יהיו מבירין פנים בדין למה כל טוב. הא כיצד. אם היה עומד בדין והוא בעל-סמון. אל תהא נושא לו פנים בשביל סמונו שיהיו הכל מקללין אותך ואומרים אוי לזה שאבר תיו ונושא לו פנים בשביל שהוא בעל סמון. שנאמר אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים ויעמוהו לאומים אבל אם הוכיחו מביא על עצמו ברכה. שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. מה כתיב אחריו שפתים ישק משיב דברים נכוחים אלו רברי תוכחות כד"א כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת (משלי ט). על שדה איש עצל עברתי. מה השרה הוא אם אין אדם חורשה וזרעה היא מעלה כולה קוצים ודרדרים. ועל כרם אדם חסר לב. מה הכרם הזה אם אין אדם מעדרו ומנכשו הוא מעלה כולו עשבים. כן תלמיד חכם אם אינו נושא ונותן בתורתו סופו להיות מבקש ראש הפרק ראש המסכתא ואינו מוצא. והנה עלה בלו קמשונים. כמו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. שפרץ גדרה של תורה. אבל כ"ו שרברי תורה נכנסין ומוצאין חרדי לב פנויין ושרויין בתוכה אין יצר הרע שולט בהן ואם לאו אין אדם יכול להוציאו מתוכן. משל למלך שהיה מהלך במדבר ומצא שם טרקלין וחדרים פנוין נכנס ושורה בתוכו. כך יצר הרע אם אין מוצא דברי תורה. שולם בהן ואין אדם יכול להוציאו מתוכן :

כה גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה סלך יהודה. מפני מה זכו אנשי חזקיה לאריכות ימים מפני שהיו כחוננים בדין. (א) ומישבין את הדין שנא' (ס"ו זה פסוק י"ד) תפוחי זהב במשכיות בסף דבר דבור על אפניו. מה תלמוד לומר גם אלה אלא שהיו מתונין בדין ומישבין את הדין שכל מי שהוא מקפיד בדין סופו לשכח את דבריו שכן מצינו במשה רבינו (ב) על שהקפיד לשעה (ג) שכח את דבריו והשיב אלעזר הכהן תחתיו שנא' ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת הקת התורה אשר צוה יי את משה למשה רבינו צוה (ד) לילא צוה. אשר העתיקו למה נאמר שאני אומר במשלי ושיר השירים וקהלת גנוזין היו (ה) עד שהן בכתיבים. במשלי (ס"ז ז) הומיה היא וסודרת בביתה לא ישכנו רגליה פעם בתוך פעם ברחובות ואצל כל פנה תארוב. בשיר השירים (ס"ג ג) צרור המור דודי לי בין שדי ילין אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי. בקהלת (ס"ו יא) שמח בתור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך וכמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט. בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת שנצאו בו דברים שנוטים לצר מינות אמרו משה אומר (נמדנכ"ט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם והוא אומר והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך הותרה הרצועה לית דין ולית דין. כיון שמצאו בסוף הפסוק ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט אמרו יפה אמר שלמה. דבר אחר אשר העתיקו מן (נחלשים יב) ויעתק משם ואין (יב) צ"ל (מ"ג ט) (ו) המעתיק הרים ולא ידעו. (ז) והלא הדברים קל וחומר ומה משה אבי החכמה והנבואה על שהקפיד לשעה שכח את דבריו קל וחומר לשאר בני אדם. נשיאים ורוח וגשם אין איש סתהלל במסת שקר בעבור שנוודין בעבור ואין משלמין שמים נעצרים מלהוריר טל ומטר. למה איש סתהלל במסת שקר אמר הקב"ה גוח לו לאדם שלא לידור מלידור ואינו משלם דבתוב (קטל"ט ט) טוב אשה לא תדור משתדור ורא תשלם. רבש מצאת אכול דרך. זה בן עזאי דפן תשבענו והקאותו. (ח) זה בן זומא. ספץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר בא וראה כמה קשה לשון הרע כנגד שלשה דברים הללו רמזים והצים וחרבות מה אלו כמיתין אף לשון הרע ממית לכך קללו דוד שנא' (ההליכ יב) יכרת י"י כל שפתו חלקות לשון מרבת גדולות. קללו שלמה מפני וחרב וחץ שנון. אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים אף על פי שהשכים להרגך ובא רעב וצמא כהוך ביתך תאכילהו והשקהו למה כי גחלים אתה חותה על ראשו וי"י ישלם לך ישלימנו לך

פירוש מהר"י בהן

(1) מ"מ עיין פרק כו"א ומכין :
 (א) וכי שביין את הדין סי' שלה נכעס : (ב) על שהקפיד סי' כדכתיב ויקוף משה על סקודי המיל : (ג) שכח את דבריו פירוש מה שנלחטוה להכוחס דינו בעלם ככלי כדון : (ד) לי לא לזו פ"ו שאמר אשר לזו י"י את משה להודיע משה נלחטוה וסכת לעשה קלס לכן נאמר כלו גם לרבות את מיתין הדין וישכנו שהיה באנשי חזקיה כלי כעס : (ה) עד סוף כתיבים סי' שהיו גנוזים ולא ניתנו לפיכך נכחנים ונכללים עם שאר ספרי הכתובים משני דברים מחושים שהיו חכמים רואין כעס כדמשה ואזיל עד שנאו אנשי חזקיה וסי' מפרשים ומיישבים הדברים לאמתתן וזוה העתיקו מניוחס עד שהספרו נהיכה סוף הכתובים : (ו) המעתיק הרים מין כל זה בילקוט : (ז) ק"ו סי' דברים דלמלה בעטין משה : (ח) זה בן זומא סי' לעטין שנכנסו לפדס והלילו וסיין בלין דורסין דף י"ד כסופו ושם יש כסיגנון אחר :

דך. אל תען כסיל באולתו. ואחריו ענה כסיל באולתו.

כו אל תען כסיל באולתו וגו' במקום שיש מכירין אותו ואותך למה תשוה לו שלא יהיו אומרים כאן חכם נושא ונותן עם הכסיל. ענה כסיל באולתו במקום שאין מכירין פן יהיה חכם בעיניו שלא יהיו אומרים אלולי שהוא חשוד על הדבר שהוא מדבר עליו לא היה שותק לו. וכה"א בצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד כל מי שחולק כבוד לכסיל כזורק אבן למרקולים. כסתלהלה היורה זקים חצים ומות כל מי שיושב ומרמה את חבירו כחצים ומות שנא' כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני מה כתיב אחריו באפס עצים תכבה איש. מה כתיב אחריו פתם לגחלים ועצים לאש וגו'. בשפתיו ינכר שונא מדבריו של אדם נכר אם אהבך אם שונאך שכן מצינו בהמן הרשע שהוא מדבר עם מרדכי בפה ולבבו שונאו שנא' (חסמר ג') וימלא המן על מרדכי חסה וכן (נחלצית כז) ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי:

כו יהללך זר לא פיך נכרי ואל שפתוך. א"ר אבין גנאי הוא לאדם שיאמר שבחו בפיו אלא נכרי. ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו. זה משה ופרעה הרשע שהיו מתגקשין זה עם זה בשפתים בשעה שעמד לפניו אמר לו מי שלחך אמר לו אלהי העכורים נקרא עלינו ומי גרם להם על שנתקשו לפני הקב"ה לפיכך אף הוא נתקשה להם ע"י משה שנא' ברזל בברזל יחד. נוצר תאנה יאכל פריה ושומר ארונו יכבוד זכה אדם בתורה בעוה"ז יאכל פריה לעוה"ב. כמים הפנים לפנים וכי מים פנים יש להם אלא מה תלמוד לומר מה המים הללו אתה נותן אותם בבלי ומסתכל בהן והן נראין לך כך (א) לב האדם לאדם. ידוע חדע פני צאנך שית לבך לעדרים. זה הוא שישראל משיבין לפני הקב"ה. רבונו שר עולם ידוע תדע פני צאנך בעולם הזה. שית לבך לעדרים לעתיד לבא. שנא' (יחזקאל כד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. לעדרים מניין שנא' (פס) במרעה טוב ארעה אותם. לעדרים מה הרועה רועה עדרים עדרים לבד. כך עתידין ישראל לחנות טחנות כחנות שנ' (יחזקאל יז) בהרי מרום ישראל וגו'.

כח טוב רש הולך בתומו. (א) זה יעקב. מעקש דרכים והוא עשיר זה עשו הרשע. כלו כח. (ב) כאדרת שער. מסיר אזנו משמוע תורה כל מי שאין חביבין עליו ד"ת גם תפלתו יתועבה נאמר כאן מסיר אזנו ונאמר להלן (משלי כח) אומם אזנו מה להלן גם הוא יקרא ולא יענה. אף כאן גם תפלתו תועבה. חכם בעיניו איש עשיר. זה המן הרשע. ודל מבין יחקרנו זה מרדכי הצדיק. דבר אחר חכם בעיניו איש עשיר זה פרעה. ודל מבין יחקרנו זה משה. ד"א איש עשיר זה עשו. ודל מבין זה יעקב. מכסה פשעיו לא יצלית ומורה ועוזב ירוחם. מורה על מנת עוזב ירוחם המר"א (ישעיה נה) יעזב רשע דרכו וגו'. עובר אדמתו ישבע לחם ומרדף רקים ישבע ריש. אם זכה אדם לדברי תורה ישבע לחם כד"א לכו לחמו בלחמי ושתינו בין מסכתיו. ומרדף רקים הכד"א אם ללצים הוא יליץ. נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות. כל מי שנותן צדקה לעני אין מחסור ואם לאו ומעלים עיניו רב מארות. ד"א נותן לרש אין מחסור אם בא עני אצלך שהרית תן לון. ערבית תן לו דכתיב (קהל יח) בבקר זרע זרעך ובערב אל תנח יריך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה אם שניהם כאחד טובים:

כט מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה. אם דומה דיין למלך שאינו צריך כרום יעמיד ארץ. ואם דומה לכהן שמחזיר על הגרנות יהרסנה.

ל דברי אגור בן יקה המשא נאום הנבר. לאיתואל לאיתואל ואוכל. דברי אגור אלו דבריו של

פירוש מהר"י בהן

(א) רב כהן לאדם פי' שזרתיך ממש חכם מסתכל פון במים כן מלך עלמך כפי מה שהוא על חכך חכם שנס כן לנו עמך. ולכן אלל במים למ"ד לפנים נפתח כי הסתכנות הוא פתוח ויכיר לגמרי. כלורפו ממש נראה במים אכן ידיעת לב חכמו חלבו אינו. לגמרי שלא יוכל לידע ממש מה שנלכ חכמו עליו ממה שנלכו על חכמו כי כבר כתיב ווי' ירחם ללכך לכן למ"ד לאדם הוא קמולה כי קמין וסגור הדבר קלם שלא ידע מוס רק קלם דמיון לא ממש ראייה ידועה ופסוקה: (ב) מרום ישראל וגו' פי' דכתיב בתריסר אשחלנו וגו' ויהי לנו אדיר וגו' כלל דליומיו וגו' שיאמר עני מן המשיח ככרפי' שם וישחלו נטע על הר מרום ישראל ויהי לענפים הדנה כלומר עדרים ומחנות הרבה מחילקים: (ג) זה יעקב פי' הוא ההולך נחמו כדכתיב ויעקב איש חס וכן איתא בפירוש בילקוט והוא רש בערך עשו כלומר יש לו כל לא עשו מאמר יש לו רב וכפרפי' שם אשר על זה כתיב לדעהי משלי י' יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב עשו שמתעשר לומר יש לו רב והף ע"ש כן אין כל בעושרו שלא נפתח נחמו כל להסתפק כיעקב שהוא הוא המהרושש ומקטין עלמו כלומר יש לו כל ומתכרך בהון רב והוא שכתוב מיד אחריו כפי נפש איש עשירו כאשר עשה יעקב כלוחה שפה: (ד) כאדרת שער פי' כמו שכתב הולך נחמו זה יעקב ולזה יש ראה כמו שפירשנו וכדאיתא בילקוט כן על כרחין ראה שכתב על עשו הוא לכיח על שהוא עיקש ולא על שהוא עשיר. וכיארזו דכתיב נבזה כלו כאדרת שער שפירש' כי שלא שפר כטלית של אמר וכו' אשר פחילים ונדילים משולגלים ומלווין בו עקומים ועקושים וכפרפי' על דור עיקש וסתתיל כשחיל הוא וכו' פרו כי עקב דרכים זה עשו: (ג) תועבה פי' שאינו נענה כה:

ברין יותר מדיני מסונות . ד"א הנמלים עם לא עז . זה בכל שנ' (ישיה כג) הן ארץ כשרים זה העם לא היה . שפנים עם לא עצום זה מדי כשם שהשפן יש בו סימני טהרה וסימני טומאה כך במדי אחשורוש ערל ואסתר יהודית . וישימו בסלע ביתם זה אחשורוש וכורש (יב) שבקשו לבנות המקדש :

מלך אין לארבה . זה אלכסנדרוס מוקדון שנמלטל בכל העולם כלו כארבה שהוא פורח באור . שסמית בידיים תתפש זו ארום שאין בכל השרצים שנואה כשסמית וכן כתיב (מלאכי ה) ואת עשו שנאתי . והוא בהבלי מקך שהחריבה מקדשו של מס"ה הקב"ה . שלשה המה מטיבי צעד לאיש זו בבר שנא' (יכמיה ד) עלה אריה מסבכו . זרויר מתנים או תיש זה מדי כשם שהתרנגול קורא בלילה ומעיר לבני אדם כך אחשורוש בלילה ההוא נדרה שנת המלך . אם נבלת בהתנשא זו יין שנזרו לבטל נשוהיהן של ישראל כדאת אמר (נחמיה לד) כי נבלה (יג) עשה בישראל . כי מיץ חלב יוציא חמאה זה ארום שלא זכה למלכות אלא בזכות אברהם שנא' (סס יח) ויקח חמאה ותלב' וגו' . חמשה פעמים ראה שרמה את המלכות : **לא דברי** למואל מלך משא אשר יסרתו אמו . מלמד שכפתו אמו על העמוד ואמרה לו מה ברי ומה בר בשני ומה בר נדרי . אתה בן שנדרתי אתך לקדש . אל תתן לנשים חילך למה שרא' יגנבו דעתך ויחלשו כחך . פן ישתה וישכח מחוקק אלו דברי תורה חקוקים מזה ומזה הם כתובים . ד"א משא אשה יסרתו אמו באותה שעה שהשלים שלמה בית המקדש נשא בת : פרעה והיתה צהלת ומשחקת שמחת בית המקדש ועלתה צהלת בת פרעה מצהלת בית המקדש זיון הוא דאמר מתלא כולא עלמא מתנפי למלכא באותה שעה עלה במחשבה לפני הקב"ה להחריב את ירושלים שנא' (יכמיה לב) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת וגו' . באותו היום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות ביצר עשתה בת פרעה כמין פרכת וקבעה בה כוכבים ומזלות ופרשה אותו למעלה ממטתו וכל זמן שהיה שלמה רוצה לעמוד היה רואה אותם הכוכבים והמזלות והיה ישן עד ארבע שעות . באותו היום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות :

אשת חיל מי ימצא זו היא התורה ורחוק מפנינים מכרה שהיתה לפני לפני זכה קשה והורידה לישראל . אמרו מעשה היה ברבי מאיר שהיה יושב בבית המדרש בשבת בשעת מנחה ודורש ממו שני בניו מה עשתה אמן הניחה שניהם על המטה ופרשה סדין עליהם במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש אמר לה היכן שני בני אמרה לו לבית המדרש הלכו אמר לה צפיתן בבית המדרש ולא ראיתן אותם נתנה לו כוס של הבדלה . חזר ואמר היכן שני בני אמרה לו פעמים הלכו להם למקום פלוני ועכשיו הם באים . הקריבה לפניו לאכול מאחר שבירך אמרה לו רבי שאלה אחת יש לי לשאול אמר לה אמרי אמרה לו קודם היום בא אדם אחר ונתן לי פקדון עכשיו בא . נחזור לו או לאו . אמר לה בתי מי שיש לו פקדון אצלו אינו צריך להחזירו לרבו אמרה לו הוץ מדעתך לא הייתי נתנה אותו מה עשתה תפשתו בירו והעלתה אותו לאותו החדר והקריבה אותו למטה ונטלה הסדין מעליהם וראה שניהם סתים מונחים על המטה התחיל בוכה ואמר בני בני רבי רבי בני בדרך ארץ ורבי שהיו מאירין פני בתורתן באותה שעה אמרה לו רבי מאיר רבי לא כך אמרת לי שאנו צריכין להחזיר הפקדון לרבו כך (לייג ה) יי נתן ויי לקח בדבר הזה נחמתו ונחה דעתו ונתישבה לכך נאמר אשת חיל מי ימצא . מפני מה נתחייבו בניו של רבי מאיר ומתו שניהם בבת אחת מפני שהיו רגילין להניח בית המדרש ויושבין באכילה ובשתיה . היתה כאניות סוחר וגו' אם אין אדם גולה עצמו על דברי תורה אינו למד תורה לעולם ואין לחם אלא ד"ת שנ' (משלי ט) לכו להמו בלחמי . ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה כל זמן שתלמיד חכם יושב ועוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוש של הסד ביום שנ' (מסליס כג) יומם יצוה י"י חסרו ובלילה שירה עמי וגו' ולא עוד אלא שהקב"ה ממציא לו מזונותיו בכל יום ויום שנ' ותתן טרף לביתה ואין טרף אלא מזונות שנ' (מסליס ק"ה) טרף נתן ליראיו יזכר לעולם בריתו . ואומר (נחמיה ה) ותבא ארזי היונה לעת ערב והנה עלה ויתן טרף בפיה אמרה אשרי אדם שמוזנותו מרורין כזית ומסורין בירו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש ומסורין ביד בשר ודם למה שהקב"ה זן ומפרנס את כל בריותיו שנ' (מסלי קמ"ה) פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון . לא תירא לביתה טשלג כי כל ביתה לבוש שנים . חוקיה אמר משפט רשעים בניהנם שנים עשר חודש ששה חרשים בחמה וששה חרשים

בצנה פירוש מהר"י כהן כולם שיטתו כפינון אחר דף כ"ל: (יב) שבקשו לננות עיין בילקוט: (יג) עשה בישראל עיין כצוק ו' דמגלת חגיגות: כחמ"ב

בצנה בתחלה הקב"ה מכניסם בהן והוא מכניסן (יד) בחמה בניהנם והם אומרים זו היא גיהנם של הקב"ה ואח"כ הם יוצאין לשלג והם אומרים זהו היא צנתו של הקב"ה בתחלה הם אומרים זה ולבסוף וי הוא שדוד אמר (מסלי' מ) ויעלני מבור שאון משיט היון במקום שאו' וי והיכן הם משלימין (טו) את נפשותיהן בשלג הה"ד (מסלי' סח) בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון השלג היא (טז) צלמונה שלהם. יכול אף ישראל כן ת"ל לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים מילה ופריעה ציצית ותפילין הענק תעניק נתן תתן פתוח תפתח (יז) עשר תעשר לפיכך משה מזהיר לישראל עשר תעשר. רבות בנות עשו חיל אדם הראשון נצטוו על שש מצות נח על אבר מן החי אברהם על המילה יצחק חנכו לשמונה יעקב על גיד הנשה יהודה על היבמה בני ישראל על רמ"ח מצות עשה כנגד האברים כל אבר ואבר או' לו לאדם בבקשה ממך עשה בי מצוה זו. שם"ה מצות לא תעשה כנגד ימות החמה כל יום ויום אומר לאדם בבקשה ממך אל תעשה בי עבירה זו: שקר החן והבל היופי שקר היה חנו של נח שני' (נחשיתו) ונח מצא חן בעיני יי' איש צדיק בדורו בלבר. והבל היופי הבל היה יפיו של אדם הראשון שהיה תפוח עקבו של א"ה ככהה גלגל חמה אל תתמה בנוהג שבעולם אדם עושה שני (יח) דסקיו' אחת לו ואחת לבן ביתו של מי הוא עושה יפה לא שלו כך אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה וגלגל חמה נבראת לתשמישו של בריות: ואם תפוח עקבו ככהה גלגל חמה קלסתר פניו על אחת ככהה וכמה: אשה יראת יי' היא תתהלל זה משה א"ה יוסי בר רבי ירמיה מפני מה משל את הנביאים בנשים: אלא מה האשה זו אינה מתביישת מלהבוע צרכי ביתה מבעלה כך הנביאים אינן מתביישין מלהבוע (ו) צרכיהן של ישראל מאביהן שבשמים. אמר הקב"ה לישראל בני היו מתעסקין בתורה ביום ובלילה ומענה אני עליכם כאלו אתם מעמידים את כל העולם שני' (יהושע ה) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו (כ) יומם ולילה וגו'. הודו ליי' כי טוב וגו' (עזרא ג) וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל ליי' על הוסר בית יי'. אמת קנה ואל תמכור: יהיו לך לבדך. חן לחכם ויחכם עוד. ד"א אשת חור מי ימצא ורחוק מפנינים ימכרה זה שאמר הכתוב עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים (כא) יהיו כנגד אברהם ושרה שהיו שקדין כאחד בצדקה ובגמילות חסדים והיו סימן טוב לעולם כך אין מונע מן הצדיקים נשים כשרות (כב) שהוא מוונג להן כמו שמצינו באשתו של נח שהיו שקדין מעשיה כשלגה לפיכך זכתה ונוצלה מימי המבול. במת בה לב בעלה ושלל לא יחסר זו שרה אמנו שהעשיר אברהם בשבילה שנא' (נחשית יב) ולאברם הטיב בעבורה. גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה זו רבקה אמנו שנמלה ליצחק טובה בשעה שמתה שרה אמו. דרשה צמר ופשתים והעש בחפץ כפיה זו לאה שקברה ליעקב בסבר פנים יפות דכתוב (סס ל) ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבא כי שכר שכרהיך ברודאי בני וישכב עמה (כג) בלילה הוא לפי זכתה ויצא ממנה מלכים ונביאים ונשיאים. היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה זו רחל שהיתה מתביישת (כד) בכל יום ויום: לפיכך זכתה ויצא ממנה בן שהוא דומה לספינה שהיא מלאה כל טוב שבעולם כך יוסף ונתקיים העולם בזכותו וכלכל את העולם בשני רעבון. ותקם בעוד לילה ותתן מרף לביתה והק לנערותיה זו בתיה בת פרעה גויה היתה ונעשתה יהודית והזכירה שמה

בין פירוש מהר"י בהן

(יד) בחמה בניהנם עין בילקוט ראש אנכי רמו תחל"כ ובילקוט תכלים רמו תחל"כ (טו) אהן נסחתיבן פי' בלחם מאלו הסנים הם מוסרין נסחתיבן: (טז) ללמונס שלכן פי' ללמונס ומסירת נפש שלהן עיין בערוך בערך ללמונס: (יז) עשר תעשר פי' לבוש שנים דריש מלשון שמים ככל מלוח הן שני וכסול כדמבאר: (יח) דסקיון פי' הערוך קשרות: (יט) צרכיהן של ישראל פירוש סכן דמיון אשה וכלה לו יתנודך: (כ) יומם ולילה וגו' פירוש ודריש סאי יומם ולילה אקרא דירמיה ל"ג אם לא בריתי יומם ולילה וגו' כשימס שאמרו זו פתק חלק דף ל"ט ע"כ ופירש"י שם הכו שהתלמודי חכמים מכנים כנאה גדולה זו שמעמידים את העולם כמסעוסקים נהורם יומם ולילה. ולכן מיייתי כהן וגו' שכיונתו על אז סלליה דסיפוס דסאי קרא שדורשו על שזוכים בו וגו' הוא מלליה את העולם ומעמידו. וכוונת כל זה הדרוש כאן על פסוק חנו לה מצרי ידיה שאתר פסוק שקר בהן וגו' לשרבו כי את זה יתן כפי' לישראל מצרי ידיהם שעוסקין בחור: יומם ולילה ואחר כך דריש פסוק כהלל ובהורות ליי' וגו' הכתוב עזראג' על סיפוס דקרא דהנו לה מצרי ידיה דכתיב ויהללוהו בשערים מעשיה. שמשמשו כענין זה של עזרא כלומר שעל מה שהתלמודי חכמים מעמידים העולם כנוצר יסללו אותם בשערים על כך כמו שכתוב בס' על כוסד דבי' ואולי יפרש שמדרש סאי ויהללוהו בשערים וגו' על השם יתנודך עלמו על סאי כהלל ובתודות ליי' וגו'. כוכ כהכ אמת קנה ואל תמכור שבו במשלו כ"ג. ויסיין לך לבדך שהוא אחר פסוק יפולו מעינותיך מולך במשלי ח' ופסוק חן לחכם וגו' משלי ע'. כדי לכיים בטובה ולומר שלכן יש לאדם לנמוד וללמד ולהכחיס עוד כדי להשיג שכר זה כי לו לבד הכבוד והסכלית כשירש"י על יסוי לך לבדך כזה עיין שם. או שהוא ממליץ כזה ורועה לומר שיש עיד לחקור ולדרוש כסנה וכסנה כאלפ"ה בית"ה כזה דרשות רבות ולהכחיס כסם עוד וכאשר דריש עוד דבר אחר וכו': (כא) יהיו פי' סאיס וסאסס יחדיו: (כב) כשהוא מוונג להן לכן סאי' וסוגס כן אמת חיל מי ימצא כלומר אם לא הצדיקים: (כג) בלילה הוא פי' אשר חשקה נפשה ומתאווס כגוף קלוס כזה כאלס שדורסת ונוססת למר וססחים לעשות ככסיה מלאכס כחאלס וחשק לכ: (כד) ככל יוס ויוס פי' שסיסס מצוייסס מלאכס ונסיחוסס עקסס:

בין הכשרות בשביל שעסקה במשה לפיכך זכתה ונכנסה בן ערן בהיים :
זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נמעה כרם זו יוכבד שיצא ממנה משה שהוא שקול כנגד
 כל ישראל שנקראו כרם שנ' (ישעיה ס) כי כרם יי צבאות בית ישראל וגו'. חגרה
 בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה זו מרים שקודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן
 שמושיע את ישראל כיון שנולד וכבר עליון עור שעבוד עמד אביה ומפחה על ראשה אמר
 לה היכן נבואתך ועומד ומרקק בפניה ועל כל זאת (כה) מתאמצת בנבואתה : מעמה כי טוב
 סחרה לא יבבה בלילה נרה זו חנה שמעמה טעם תפלה לפיכך זכתה ויצא ממנה בן שהיה
 זוגי למשה ואהרן שהיו מאירין לישראל (כו) דורות הללו כדכתיב (מקליס לט) משה ואהרן
 בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל יי והוא יענם : ידיה שלחה בכישור וכפיה תסכו
 פלך יזו יעד שלא הרגה בכלי זיין אלא ביתד בכח ידיה וכפני מה לא הרגתו בכלי זיין
 לקיים מה שנא' (דנריס כג) לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי
 תועבת יי אלהיך כל עושה אלה : כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון : זו אשה האלמנה
 מצרפתא שכלכלה את אליהו בלהם ובמים : לא הירא לביתה משלג וגו' זו רחב בשעה
 שבאי ישראל להחריב יריחו לא נתייראה מפני שנתנו לה סימן (יכופע ג) את תקות חוט
 השני הזה וגו' : מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה : זו בת שבע שיצא ממנה שלמה
 שהיה מרוקם בשש וארגמן ומלך מסוף העולם ועד סופו : נודע בשערים בעלה בשבתו
 עם זקני ארץ זו מיכל שהצילה דוד מן המיתה : סרין עשתה והמכור וחגור נתנה לכנעני
 זו הצללפונית שיצא ממנה שמשון שנושעו ישראל (כז) על ידו : עז והדר לבושה ותשחק ליום
 אחרון זו אלישבע בת עמינרב שראתה : ארבע שמחות ביום א' בעלה כהן אחיה נשיא : ב'
 בניה סגני כהונה : יבמה מלך : פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה זו האשה שדברה אל
 יואב שהצילה את העיר בחכמתה וזו סרה בת אשר : צופיה הליכות ביתה זו אשתו של
 עובדיה שהצילה את בניה ולא עבדו עבודה זרה עם אחאב : קמו בניה ויאשרוה זו שונמית
 שנקראת אשה גדולה : ומפני מה זכתה מפני שתחזיקה באלישע (כח) לאכול : רבות בנות
 עשו חיל ואת עלית על כולנה : זו רות המואביה שנכנסה תחת כנפי השכינה : שקר החן
 והכל היופי אשה יראת יי היא תתהלל שהניחה אמה ואבותיה (כט) ועושרה ובאה עם תמותה
 וקבלה כל המצות : תחום שבת : באשר תלכי אלך : איסור יתור עם איש : באשר תליני
 אלך : תרי"ג מצות עמך עמי : ע"ז ואלהיך אלהי : ארבע מיתות כ"ד : באשר תמותי אמות
 ושם אקבר אלו ב' קברות המתוקנות כב"ד אחר לנסקלים ולגשרפים ואחר לנהרגין ולנתנקין :
 לפיכך זכתה ויצא ממנה דוד שרוה להקב"ה בשירות ותשבחות לכך נאמר תנו לה מפרי
 ידיה החזק במוסה נצרה שמרו התורה ותנצלו מיצר הרע :

פירוש מהר"י בהן

(כ) מתאמצת סי' זכו ותאמץ ועיין עוד ס"ק דכופט דף י"ג עמוד ח' : (כו) לורות סללו סי' זכו ולא יכנס וגו' : (כז) על ידו עיין
 בילקוט : (כח) לאכול עיין בילקוט : (כט) ועושר סי' סכילס כל אופו כהן וסיוסי :